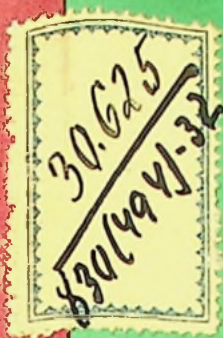
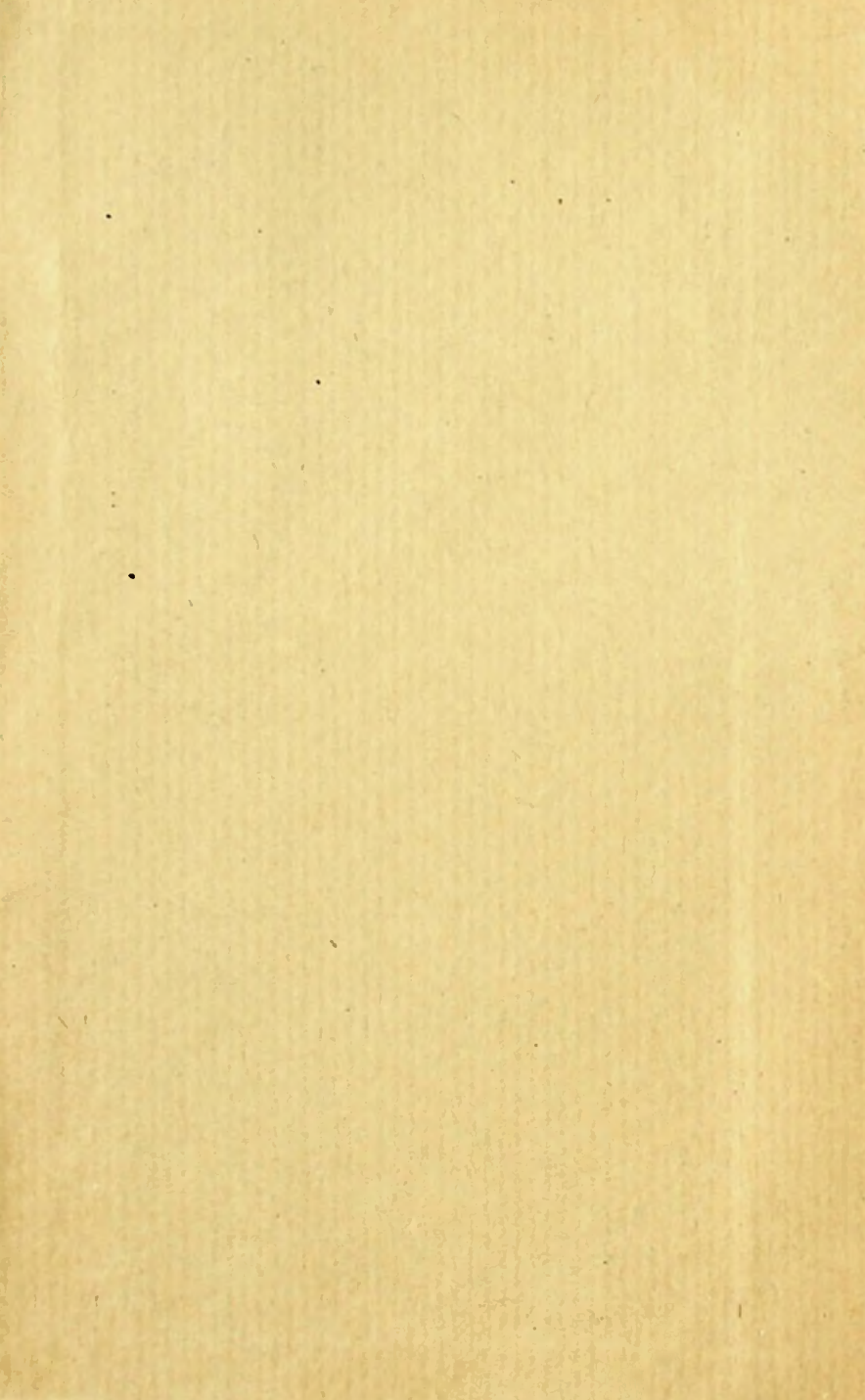

Б И С Е Р И

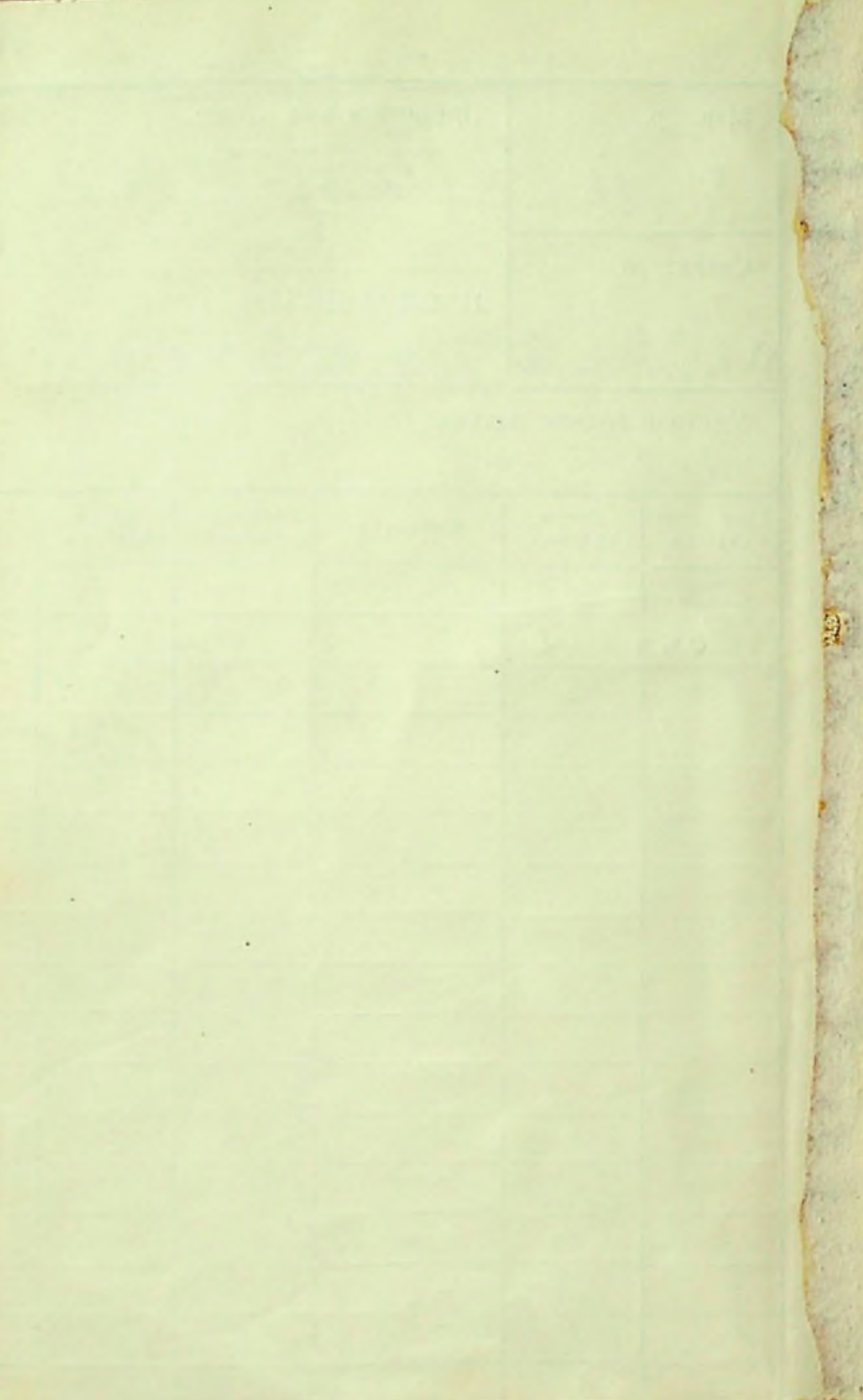
ГОТФРИД КЕЛЕР

ЕОСКИ РОМЕО И ЈУЛИЈА

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОВИДОВИЋ“
ПЕСНОВАЦ

СЕОСКИ РОМЕО И ЈУЛИЈА

НОВЕЛА

Написао
ГОТФРИД КЕЛЕР

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА ПЕСНОВЦА

Бр. 30 625

Страна 830 (204) - 3

Издавачко и прометно а. д.

»ЈУГОИСТОК«

Превела с оригинала

ВЕРА СТОЈИЋ

Норице изradio

ЉУНА ЈАНКОВИЋ

Наслов оригинала :

Gottfried Keller

ROMEO UND JULIA AUF DEM DORFE

ШТАМПА: ШТАМПARIЈА „ПРОСВЕТА“ — БЕОГРАД

(Опште овлашћење Хем. централе бр. 23597/XV-6 за
утрошак хартије у фебруару 1943)

#

Испричати ову причу било би доконо подражавање, када се она не би заснивала на једном истинском догађају, што може да послужи као доказ колико је дубок корен ухватила у људском животу свака од оних фабула на којима су изграђена велика, стара дела. Таква грађа није многобројна, али се увек опет појави у новом руху и тада приморава руку да је задржи на хартији.

Крај оне лепе реке што, на пола часа хода, протиче поред Селдвила, диже се широк талас земље, који се, и сам лепо обрађен, губи у плодној равници. Далеко на његовом подножју лежи једно село са великим сељачким мајурима, а преко благе узвишице, са обе стране падине, простирале су се, пре толико година, три дивне, дуге њиве као три огромне, широке траке једна крај друге. Једног сунчаног септембарског јутра орала су два сељака на овим двема њивама, и то на обема крајњима; средња њива је, изгледа, дуго година била необрађивана и опустела, јер беше прекривена камењем и високо избијкалим коровом, и цео један свет крилатих животињица зујао је несметано над њом. Сељаци пак који су са обе стране ишли за својим плуговима били су високи, кошчати људи четрдесетих година и на први поглед одавали брижљиве домаћине сигурне и чврсте руке. Носили су чакшире до колена од јаке тканине, на којима је сваки набор имао свој непроменљиви положај и изгледао као у камену исклесан. Када би, наишавши

на какву препреку, чвршће ухватили плуг, подрхтавали би рукави грубе кошуље од лаког потреса, док би чисто избријана лица мирно и пажљиво, али помало жмиркајући, гледала преда се у сунчев сјај, погледом премеравала бразду, или се покадишто окретала када би какав далек шум прекидао тишину поља. Полако и са извесном природном отменошћу стављали су ногу пред ногу, и ниједан није говорио ни речи, сем кад би момку који је терао гиздаве коње давао какво упутство. Тако су, на извесном отстојању, потпуно личили један на другог; јер претстављали су исконску врсту људи овог краја, и човек би их на први поглед могао само по томе да разликује што је један од њих крајичак своје беле капе носио спреда, док је други пустио да висе позади. Али и то се код њих најмање мењало, како су орали у супротном правцу; јер кад год би се горе на узвишици састали и прошли један крај другог, оном ко пође уз свеж источни ветар нагнула би се капа уназад, док би се оном другом, коме је ветар дувао у леђа, накренила напред. Бивао је сваки пут и по један средњи тренутак, када би се блештаве капе усправно клатиле у ваздуху и као два бела пламена сукнуле пут неба. Тако су обојица спокојно орали, и било је лепо гледати — у тихом, септембарским сунцем позлаћеном пределу — како они на гребену пролазе један крај другог, мирно и полако, па се онда постепено удаљују, све даље и даље један од другог, најзад као два сазвежђа на заласку спуштају иза ивице брежуљка и нестају, да се после неког времена опет појаве. Када би у својој бразди нашли какав камен, бацали би га немарно снажним замахом на пуну њиву у средини, али то се дешавало само ретко, јер је та њива већ била претрпана готово свим камењем које се уопште могло да пађе на суседним ораницама. Тако је дугачко јутро једним делом већ прошло, када су се, идући из села,

приближавала једна згодна мала колица, која су се једва видела док нису почела да се пењу уз благу узвишницу. То беху зелено обојена дечја колица у којима су деца двојице орача, један дечак и једно мајушно девојче, заједнички довозила доручак. За сваког беше у колима по један леп хлеб, умотан у убрус, по један крчаг вина са чашама и још понеки додаток, који је нежна сељанка послала уз то за вредног домаћина; сем тога стрпане су на колица разне, нагризене јабуке и крушке чудног облика, које су деца успут купила, и једна потпуно гола лутка са само једном ногом и замазаним лицем, која је као каква госпођица седела међу хлебовима и са задовољством пуштала да је возе. Колица су се, после многих судара и задржавања, најзад зауставила на љувику, у сенци једне младе липе на ивици њиве, па су се сад и обоје возача из веће близине могли да осмотре. То беше један дечак од седам година и једна девојчица од пет, здрави и весели, и на њима ништа више није падало у очи сем што су обоје имали веома лепе очи, а девојчица уз то још и црпурасту боју лица и сасвим коврцаву тамну косу, што јој је давало ватрен и простосрдачан изглед. И орачи су сада опет стигли горе, положили мало детелине пред коње и оставили плугове у полузавршеној бразди, док су се они сами, као добри суседи, упутили на заједнички доручак и тек се ту први пут поздравили; јер дотле још, тога дана, уопште нису разговарали.

И док су са задовољством јели доручак и благонаклоно га делили са децом, која се нису мицала с места докле год се јело и пило, погледи орача лутали су по ближој и даљој околини и посматрали варошницу како димљиво-блештаво лежи међу својим брдима; јер обилни ручак што су га Селдвилђани сваког дана спремали дизао је изнад њихових кро-

рова сребрикасте облаке, који су се надалеко беласали и насмејано лебдели ка околним планинама.

„Оне битанге у Селдвилу опет нешто добро кувају!“ рече Манц, један од сељака, а Марти, онај други, одговори: „Јуче је један био код мене због ове њиве овде“. — „Из среског већа? И код мене је био!“ рече Манц. „Тако? И вероватно је напоменуо како би требало да искористиш земљу и да плаћаш закупнину господи?“ — „Да, док се не буде одлучило коме припада њива и шта с њом да се отпочне. Али ја сам се лепо захвалио на томе да ову пустош дотерам за другог, и рекох им нека само продаду њиву и добивени новац чувају док се не нађе сопственик, што се канда никад неће догодити; јер што једанпут лежи у канцеларији у Селдвилу, има тамо поприлично да чека, а сем тога је тешко и решити ову ствар. Међутим, лопуже би одвећ радо нешто дрпнуле из закупнине, а то би додуше могле да учине и са новцем од продаје; али ми бисмо се чували да ту цену не истерамо сувише високо, а онда бисмо ипак знали шта имамо и коме припада земља!“

„И ја сам потпуно истог мишљења и дао сам сличан Одговор том смутљивцу!“

Ћутали су неко време, затим Манц опет отпоче: „Ипак је штета што та добра земља мора тако запарложена да лежи, човек то не може да гледа, ево већ двадесетак година како је овако и ни жива душа не пита за њу; јер овде у селу никог нема ко би имао права на ту њиву, а нико и не зна куда су се дела деца пропалице трубача“.

„Хм!“ изусте Марти, „то је ствар за себе! Када погледам црног свирача, који час живи са чергарима, час по селима свира на игранкама, ја бих се заклео да је он унук оног трубача, који наравно не зна да има још и њиву. Али шта би он и урадио с њом? Пијанчио би месец дана, а затим би опет све било

по старом! Сем тога, ко би ту смео да да какав миг, када се то ипак не може засигурно да зна!"

„Ту бисмо могли лепо да надрљамо!“ одговори Манц. „И овако имамо пуне руке посла да свирачу оспоримо завичајно право у нашој општини, јер не-пресгано хоће да нам тог мангупа натоваре на ле-ђа. Кад су се већ његови родитељи једанпут упути-ли међ чергаре, нека он тамо и остане и котларима свира у ћемане. Како, за име света, можемо да зна-мо да је он син трубачевог сина? Што се мене тиче, пако ми се чини да познајем старчев лик у овом мрљом лицу, ја велим: ништа лакше него да човек погрешни, и најмањи дроњак хартије, комадић кр-штнице, више би вредео мојој савести но десет греш-них човечјих лица!“

„Па, сигурно!“ рече Марти. „Он додуше каже да није он крив што га нису крстили! Али зар да на-шу крстионицу учинимо покретљивом и да је носа-мо то шумама? Не, она чврсто стоји у цркви, али зато су покретна мртвачка носила што напољу висе на виду. Већ нам је село пренасељено и скоро ће нам бити потребна два учитеља!“

Тиме је завршен обед и разговор двојнице сеља-ка, и они се дигоше да доврше остатак свог дана-шњег преподневног рада. Деца, међутим, која су већ имала готов план да са својим оцевима пођу кући, одвукоше своја колица под заштиту младих лига, а затим пођоше на крстарење по пустој њиви, јер она је својим коровом, шибљем и гомилама ка-мења претстављала необичну и чудновату дивљину. Пошто су усред ове зелене дивљине неко време лтала, држећи се за руке, и забављала се на тај начин што су испреплетене руке замахивала из-над високог грмља драча, најзад су села у мад испод једног таквог грма, и девојчица по-че својој лутки да прави одело од дугачког ли-лја пасјаковине, тако да је добила лепу зелену и

рецкаву сукњицу; усамљена црвена булка, која је ту још цветала, натакнута јој је као капа на главу и везана травчицом, и сада је мало створење изгледало као чаробница, нарочито пошто је још добило огранцу и појас од ситних, црвених бобица. Затим су је посадила високо на стабљинку драча и неко време посматрала уједињеним погледима, док се дечак није довољно нагледао па је оборно једним каменом. Али на тај начин пореметно се луткини уграс, и девојчица је брзо свуче, да би је поново укресила; али када је лутка опет била гола и имала само још своју црвену капу на глави, свирепи дечак оте својој другарици играчку и завила је увис. Девојчица кукајући скочи да је ухвати, али дечак први шчепа лутку у лету, поново је баци увис, и пошто се девојче узалуд трудило да је улови, задиркивао је он њу на тај начин неко време. Али под његовим рукама лутка у лету претрпела је квар, и то на колену њене једине ноге, где се кроз малу рупу почеле да осипају триње. Тек што је мучитељ спозна ову рупу, он остаде миран као бубица и, отворених уста, беше сав заокупљен тиме да ноктима прошири рупу и да испита порекло триња. Његово љутање учини се јадној девојчини веома подозриво; она се приближи и мораде с ужасом да угледа његово зло дело. „Гле!“ викну он и поче луткином ногом да млатара пред њеним носом, тако да су јој трињелетеле у лице, а када је она покушала да је дохвати, и викала и преклињала, он отскочи и дотле није имао мира док цела нога није висила суво и прано као каква тужна махуна. Затим он баци злостављану играчку и заузео сасвим дрско и равнодушно држање, када се девојчица плачући бацила на лутку и увила је у своју кецељицу. Али она је поново привукла и плачно посматрала јадницу, и када је угледала ногу, почела је опет гласно да плаче, јер нога је висила о трупу као репић у каквог даждевњак.

Пошто је она наставила тако необуздано да плаче, злочинац коначно ипак осети извесну nelaгодност у души, па је пун страха и кајања стојао пред девојчицом која је кукала, а када је она то опазила, одједном престаде да плаче и удари га неколико пута својом лутком; он се правно као да га то боли и викао: Јао! тако природним гласом да је она била задовољна и сада са њим заједно наставила разарање и расклапање. Бушили су рупу за рупом у трупу и пуштали да одасвуд покуљају триње, које су брижљиво скупљали у гомилицу на једном равном камену, мешали и пажљиво посматрали. Једино чврсто што је још остало на лутки била је глава, и она је сад морала првенствено да привуче пажњу деце; она су је брижљиво одвојила од изгњеченог трупа и зачуђено вирила у њену шупљу унутрашњост. Када су угледала сумњиву шупљину, а видела и триње, најближи и најприроднији скок у мислима беше да њима испуне главу, и тако су сад дечји прстићи били запослени тиме да, утркујући се, трпају триње у главу, па је, први пут у њеном животу, и било нечег у њој. Али дечак је ваљда сматрао да је то још увек само мртво знање, јер одједном је ухватио велику плаву муву и, држећи је, док је она узнемирено зујала, међу својим шупљим длановима, наредио девојчиници да испразни главу од триња. Затим су муву стрпали унутра и запушили рупу травом. Деца су приносила главу ушима, а затим је свечано положила на један камен; пошто још беше покривена црвеном булком, она овако звучна личила је сад на пророчку главу, и деца су у дубоком ћутању ослушкивала њене гласе и гатке, држећи се загрљена. Али сваки пророк буди страх и незахвалност; оно мало живота у бедном лицу изазивало је људску свирепост у деци, и она одлучише да главу погосају. И тако су ископала гроб и положила главу унутра, не питајући заробљену муву за њено ми-

шљење, и подигла над хумком наочит споменик од пољског камења. После су осетила као неку грозу што су сахранила нешто уобличено и оживљено, па су се удаљила од тог језивог места. На једном месту потпуно покривеном зеленим биљкама, девојчица је легла на леђа, пошто беше уморна, и почела једнолико да певуши неколико речи, стално истих, а дечак се шћућурио поред ње и помагао, не знајући да ли да се и сам извали, толико беше тром и докон. Сунце је сијало у отворена уста певачице, осветљавало њене блештаво беле зубиће и просјављивало кроз румен округлих усана. Дечак је угледао зубе, па ухвативши главу девојчице и прегледајући радознано њене зубе, он узвикну: „Погоди, колико човек има зуба?“ Девојчица се за тренутак замисли, као да пажљиво пребраја, а затим рече насумце: „Сто!“ „Не, тридесет и два!“ викну он. „Чekaј да избројим!“ И бројао је детиње зубе, и пошто није налазио тридесет и два, отпочињао је стално опет изнова. Девојчица је дуго остала мирна, али како марљиви бројач никако није свршавао, она се диже и викну: „Сад хоћу ја твоје да бројим!“ Тад дечак леже у траву, девојче преко њега, обгрли његову главу, он разјапи уста, и она поче да броји: Један, два, седам, пет, два, један; јер мала лепотица још није умела да броји. Дечак је исправљао и давао упутства како треба да броји, па је тако и она небројено пута изнова отпочињала, и ова игра као да им се највише свиђала од свега што су данас предузимали. Најзад се девојчица сасвим скљока на малог рачунџију, и деца заспаше на светлом поднежном сунцу.

У међувремену су оцеви изорали њиве и претворили их у мрке равни из којих је избијао свек мирис. Када је момак једног од њих, пошто је дсвршио последњу бразду, хтео да стане, газда му викну: „Што застајеш? Врати се још једанпут!“ „Та

ми смо готови!" рече момак. „Језик за зубе и учини како ти велим!" одговори газда. И они окретоше плуг и извукоше поштenu бразду у средњој њиви без господара, да су коров и камење летели на све стране. Али сељак се није задржавао њиховим уклањањем, јамачно је мислио да за то има довољно времена, па се задовољио да за данас обави само најгрубљи део посла. Тако су се брзо пели у благом луку уз брежуљак, и када су стигли горе и лаки поветарац управо опет бацио уназад крајичак сељакове капе, на другој страни пролазио је сусед орући, са крајичком капе пребаченим напред, и засекао такође пошироку бразду у средњој њиви, да су грудве просто прштале у страну. Сваки је видео шта онај други ради, али ниједан није показивао да то опажа, и опет су ишчезавали: свако сазвежђе пролазило је тихо крај другог и тонуло иза овог округлог света. Тако пролазе чункови усуда један крај другог, а „шта он че, то не зна ниједан ткач!"

*

Наилазила је жетва за жетвом и свака је виђала децу све већу и лепшу, а њиву без господара све ужу између суседа који су се ширили. Са сваким орањем губила је њива и с ове и с оне стране по једну бразду, а да о томе није проговорена ниједна реч и као да ниједно људско око није опажало тај прекршај. Камење је све више стискано и образовало је већ читав гребен целом дужином њиве, а дивље грмље на њој беше толико високо да се деца, ма да су порасла, више нису могла да виде када би једно ишло с ове, а друго с оне стране. Јер сад више нису ишла заједно у поље, пошто се десетогодишњи Саломон, или Сали како су га звали, већ увелико држао на страни већих момака и одраслих мушкараца, а црнпураста Врена, ма да беше ватрено

(8 godina)

створење, морала је да се креће под заштитом свог пола, јер иначе би је остали исмејали као мушкобању. Ипак су њих двоје за време сваке жетве, када су сви били на њивама, налазили понеку прилику да се попну на дивљи камени гребен који их је раздвајао и да се отуд међусобно гуркају низ падину. Ако иначе нису више имали међусобних веза чинило се да ову годишњу церемонију утолико брижљивије желе да очувају јер се њиве њихових отаца ни на ком другом месту нису састајале.

Међутим је њива најзад ипак имала да буде продата, а новац од продаје засад остављен на чување власти. Јавна продаја извршена је на лицу места, где се, истина, појавило свега неколико зајавала — сем сељака Манца и Мартија — пошто нико није имао воље да купи то чудновато парче земље и да га обрађује између двојице суседа. Јер иако су ови спадали међу најбоље и најугледније домаћине у селу, и нису урадили ништа више но што би под оваквим околностима урадило две трећине осталих сељака, ипак су их сада због тога погледали ћутке, испод ока, и нико није желео да са оном суженом ораницом буде уклештен између њих. Људи су у већини способни и готови да учине неки преступ који лебди у ваздуху, када носем ударе у њега; али чим га један од њих занста и изврши, остали су срећни што то ипак нису они били, што искушење није њих погодило, па тог изабраног онда узму као мерило за све рђаво у својим особинама и са лаким зазором поступају с њим као са одводником зла, обележеним од богова, док им истовремено још расту зазубице за оним користима које је овај притом уживао. Манц и Марти беху дакле једини који су озбиљно стављали своје понуде за откуп њиве; после упорног надметања остала је она на Манцу и уступљена је њему. Чиновници и зајавала изгубили су се са њиве; двојица сељака, који су пронала-

зили још нека посла на својим ораницама, сусрели су се при поласку и Марти рече: „Јамачно ћеш своју земљу, стару и нову, сада саставити и поделити на два једнака комада? Ја бих бар тако учинио да сам добио њиву“. „И ја ћу тако учинити“, одговори Манц, „јер као једна ораница био би ми тај комад сувише велик. Али, шта сам хтео да кажем: приметно сам како си још ономад на доњем крају њиве, која сада припада мени, укусо заорао и отсекао добар троугао. Можда си ти то учинио рачунајући да ћеш прибавити цео комад, па је онда и онако све твоје. Пошто је пак земља сада моја, свакако ћеш увидети да ја такво непристојно сужавање нити хоћу нити могу да трпим, и нећеш имати ништа против ако засек опет исправим. Не би требало да се из тога изроди свађа!“

Марти узврати исто тако хладнокрвно као што га је и Манц ословио: „Ја и не видим откуда би требало да настане свађа! Ја мислим да си ти њиву купио онакву каква ту лежи, сви смо је заједнички прегледали и она се отпре једног часа ни за длаку није изменила!“

„Којешта!“ рече Манц. „По оном што се раније десило нећемо да чепркамо! Али што је много, много је, и све мора на крају да има свој уредан, исправан начин; ове три њиве одувек су тако право лежале једна крај друге као да су цртом повучене. Сасвим је настрана шала од тебе ако сада хоћеш да такав смешан и неразуман завојак унесеш међу њих, и ми бисмо још стекли какав надимак када бисмо пустили да тај криви крајичак и даље тако остане. Он свакако мора да буде уклоњен!“

Марти се насмеја и рече: „Па ти одједанпут осећаш неки чудноват страх од поруге света! Али томе се може доскочити; мени та кривина не смета; ако она тебе љути, добро, онда да је исправимо,

али не на мојој страни, то ти дајем написмено, ако хоћеш!"

„Та немој терати шегу“, рече Манц, „она ће се исправити, и то на твојој страни, на то можеш отрова узети!“

„То ћемо још видети и доживети!“ рече Марти, и оба сељака се разиђоше, а да се нису више ни погледали; напротив, зурили су у разним правцима преда се, као да су угледали богзна какву чудновату ствар коју ваља посматрати упињањем свих духовних сила.

Већ идућег дана послао је Манц једног момка, једну надничарку и свог рођеног сина Сали на њиву да дивљи коров и шибље ишчупају и положи на гомилу, како би се камење после утолико удобније могло да одвози. То што је дечка који је тек напунио једанаест година, и који још није натериван ни на какав рад, послао сада заједно са послугом на њиву, и против мајчиних приговора, претстављао је извесну промену у његовом начину поступања. Пошто је налог пропратно озбиљним и проповеднички свечаним речима, чинило се као да овом строгошћу према својој рођеној крви, изискујући тај рад, жели да заглуши неправду у којој живи и која је сада почела да мирно развија своје последице. Изаслана дружина плевиле је међутим весело дивљи коров и са задовољством обарала чудно грмље и биљке сваке врсте које су ту већ годинама бујале. Јер пошто је то био изванредан, такорећи дивљи рад, који није захтевао никакво правило и никакву брижљивост, сматрали су га правим уживањем. Дивље биљке, спржене од сунца, положили су на гомилу и спалили са раздраганим весељем, да се густ дим надалеко ширио, а млади свет у њему скакао и подврискивао као суманут. То беше последња радосна свечаност на овом пољу несреће, и млада Врена, Мартова ћерка, такође се прикрала и храбро

помагала. Необичност овог збивања и весело узбуђење давали су добар повод да се опет приближи свом малом другу у игри из раног детињства, и деца беху сасвим срећна и весела крај своје ватре. Придружила су се и друга деца, па се искупило цело једно весело друштво. Али сваки пут када би их раздвојили, трудно се Сали одмах опет да доспе до Врене, а ова је исто тако увек умела да с радосним осмехом шмугне к њему, и обома се чинило као да овом дивном дану никад не сме и не може да дође крај. Али стари Манц дошао је предвече на њиву, да види шта су урадили, и ма да су били готови са послом, ипак их је грдно због овог весеља и растерао дружину. Истовремено се и Марти појавио на својој ораници и, опазивши своју кћер, звизнуо оштро и заповеднички кроз прсте, тако да је она заплашено притрчала к њему, а он јој је, не знајући ни сам зашто, дао неколико шамара; тако су оба детета веома тужно и плачући кренула кући, и уствари су сад исто тако мало знала зашто су толико тужна, као и зашто су малопре била толико весела. Јер безазлена створења још нису била схватила, саму по себи нову, суровост отаца, па их она није ни могла дубље да узбуди.

Идућих дана рад је већ био тежи и захтевао мушку снагу, када је Манц наредио да се дигне и одвезе камење. Посао никако да се заврши, чинило се као да је све камење овог света ту сакупљено. Али Манц није дао да се оно сасвим уклони са њиве, него је наредио да се сваки товар избаци на онај спорни троугао који је Марти већ био чисто изорао. Манц је претходно повукао праву црту као граничну пругу и сада је на овај комад земље изручио све оно камење које су њих двојица, откад памте, бацали преко на њиву, тако да је настала огромна пирамида, па ће се његов противник — мислио је он — ратосиљати да је уклони. Марти је ово нај-

мање очекивао; веровао је да ће онај други, по старом начину, кренути на посао с плугом, па је чекао да га види како као орач полази на њиву. Тек кад је ствар била готово већ завршена, чуо је за лепи споменик што га је Манц тамо подигао, полетео бесно онамо, угледао бруку, одјурни натраг и довео општинског чиновника, да засад уложи жалбу против гомиле камења и издејствује судску забрану на тај комадић земље. И од тога дана била су оба сељака у спору један с другим и дотле нису мировала док обојица нису била упропашћена.

Мисли ових, иначе тако разборитих људи биле су сад тако кратко поткресане као да су на сечки исецкане; најограниченији правнички дух на свету испуњавао је обојицу, јер ниједан није могао ни хтео да схвати како онај други овако очигледно неисправно и самовољно може да присваја незнатни крајичак њиве који је у питању. Код Манца се придружно још и неки чудан смисао за симетрију и упоредне линије, па се осећао уистину увређен оним бесмисленим упорством којим је Марти тврдоглаво настојавао да одржи онај најбезумнији и најсамовољнији завојак. А обојица су се слагала у убеђењу да онај први, покушавајући да овог другог овако дрско и незграпно превари, мора неминовно да га сматра будалом достојном презирања, јер човек може себи да дозволи такав поступак само према неком убогом ђаволу без чврстине, али не и према једном усправном, мудрому мушкарцу, кадром да се брани; и сваки од њих сматрао је себе увређеним у свом чудном схватању части, па се без уздржавања одавао страсти парничења и пропасти која отуд проистиче. Њихов живот лично је отаџ на мучну мору двојице уклетих, који на уској дасци, тераној матицом низ неку тамну реку, ратују један против другог, ударају по ваздуху и сами себе хватају и уништавају, у уверењу да су зграбили своју несре-

Њу. Пошто њихова ствар беше сумњива, доспела су обојица у најгоре руке опсенара, који су њихову искварену машту надували у огромне мехуре, испуњене најништавнијим глупостима. Нарочито за шпекуланте из града Селдвила беше овај спор као поручен, и ускоро је сваки од парничара имао уза се читав чопор приврженика — посредника, достављача и саветника, који су сву готовину умели да одвуку стотинама путева. Јер комадић земље са гомилом камсња одозго, на којем је опет бујала читава шума коприве и драча, беше само још прва клица, или камен темељац једне замршене историје и једног збрканог начина живота, у којем су оба педесетогодишњака стицала још нове навике и обичаје, начела и наде, које дотад нису имала. Што су више новаца губили, све су чежњивије прижељкивали да га добију, и што су мање имали, све су упорније помишљали да се обогате и да надмаше супарника. Пуштали су да их наводе на сваку подвалу и из године у годину играли на свим страним лутријама, чије су срећке у масама кружиле по Селдвилу. Али никад нису видели ни талира добитка, само су слушали о добицима других људи и како би замало и они извукли згодитак, а међутим је ова страст за њих значила редован одлив новца. Понекад би Селдвилђани, шале ради, удесили да оба сељака, и не знајући, суделују у истом лозу, тако да су обојица наду у подјармљивање и уништење оног другог полагали на једну исту срећку. Половину времена проводили су у граду, где је сваки од њих имао свој главни стан у једној прчварници, пуштали да им пуне главу глупостима и да их наводе на најсмешније издатке и на бедно и невешто пијанчење и чашћавање, при чему им је потајно и самима ипак крвавило срце, тако да су обојица њих, који су у суштини живели у овој свађи само зато да их не сматрају будалама, сада претстављали будале

најчистије врсте и од целог света били сматрани за такве. Другу половину времена проводили су мрзовољно код својих кућа, или обављали своје послове, али су притом лудим и наopakим пренагљивањем и терањем на рад покушавали да надокнаде оно што је пропуштено, и тиме растеривали сваког уредног и поузданог радника. Тако су нагло кренули наopakо, и пре но што је прошло десет година, увалили су се дубоко у дугове и стојали попут рода на једној нози на прагу свог имања, са којег их је сваки поветарац могао да обори. Али ма како њим ишло, мржња међу њима постајала је из дана у дан све већа, пошто је сваки од њих оног другог сматрао виновником своје зле коби, својим заклетим непријатељем и сасвим безумним противником, ког је сам јаво намерно послао у свет да би њега уништио. Пљунули би кад год би се и издалека угледали; ниједан члан њиховог дома није смео ни речи да прозбори са женом, дететом или млађима оног другог, ако није хтео да се изложи најгрубљем поступању. Њихове жене држале су се различито при овом осиромашењу и погоршању њиховог стања. Мартијева жена, која беше добра срца, није могла да издржи пропадање, скидала се од једа и умрла, пре но што је ћерка напунила четрнаест година. Манцова жена пак прилагодила се измењеном начину живота, и да би се развила у друга по злу, није морала ништа друго да чини но да пусти на вољу извесним урођеним женским манама и да их изгради у пороке. Њена обланорност претворила се у дивљу похлепност, њена језичност у скроз лажну и лажљиву склоност ка ласкању и клеветању, којом је сваког тренутка говорила супротно од оног што мисли, свем редом хушкала и свом рођеном мужу подваљивала на сваком кораку; њена првобитна отвореност, којом је уживала у невинијем брбљању, постала је сад окорела бестидност којом је терала своје, и

тако — уместо да пати због свог мужа — она га је вукла за нос; ако је он радио зло, она је чинила горе, ничег се није лишавала и тако се развила у најкрупнији цвет распадања своје куће.

Зло је стога било са јадном децом, јер нити су могла гајити наду у бољу будућност, нити уживати у лепој и ведрој младости, јер свуда беше само свађа и брига. Судећи по свему, Вренин положај беше гори од Салијевог, пошто је њена мајка била мртва, а она, овако усамљена у пустој кући, изложена самовољи једног подивљалог оца. Када је напунила шеснаест година, беше већ витка, љупка девојка; њена тамна коса упорно се коврџала готово до изнад блиставих смеђих очију, тамноцрвена крв просјајивала је кроз образе црнпурастог лица и сијала на свежим усницама као тамногримизна румен, каква се ретко виђа и која је тамнокосом детету давала чудан изглед и обележје. Ватрена животна радост и веселост треперила је у сваком дамару овог бића; девојчица се смејала и била расположена за шалу и игру, када би време било и најмање лепо, тј. када не би била сувише намучена и када не би имала сувише брига. Али ове су њу довољно често мучиле; јер не само што је морала да подноси јад и све већу беду куће, већ је морала да пази и на саму себе и да се одева колико толико уредно и чисто, ма да јој отац за то није хтео да да ни најмање средстава. Тако је Врена имала највећу муку да своју љупку личност донекле опреми, да освоји и најскромнију свечану хаљину и скуп и неколико шарених, готово безвредних марамича око врата. Тако је лепа, весела млада девојка на све могуће начине била понижавана и спутавана, па је најмање могла да се пода охолости. Сем тога је разумом који се већ будно видела патње и смрт своје мајке, а сећање на њу беше још једна даља узда којом је њено весело и ватрено биће зауздано. Беше дакле бескрајно

умилно, просто и дирљиво видети како се добро дете, упркос свега тога, при сваком зрачку сунца разведрава, спремно на осмех.

† Салију, на први поглед, не беше толико тешко; био је сад леп и снажан млад момак, који је умео да се брани и чије цело држање само по себи бар неко лоше поступање није допуштало. Видео је додуше зло газдовање својих родитеља и чинило му се да се сећа како то некад није било овако; сачувао је чак у сећању ранији лик свог оца, као чврстог, разборитог и мирног сељака, истог човека ког је сада имао пред очима као седог лудака, кавгаџију и беспосличара, који је праскајући и хвалисаво ходио стотинама безумних и опасних путева, и са сваким часом, попут рака, све више ишао уназад. Ако му се ово и није свиђало и често га испуњавало стидом и јадам, док у својој неискусности није јасно схватао како су ствари узеле овакав ток, ласкање којим га је мајка обасипала опет је заглушивало његове бриге. Јер да би несметаније могла да тера своје и имала доброг присталицу, а и да би своју разметљивост задовољила, она му је прибављала све што је желео, облачила га лепо и гиздаво, и подупирала га у свему што је предузимао за своје задовољство. Он је све то подносно без много захвалности, јер му је мајка уз то исувнише брбљала и полагаивала; и пошто је у томе налазио тако мало радости, чинио је нехатно и не мислећи све што му се свиђало. Међутим, то још не беше зло, јер засад још није био нагризен примером старих и осећао је младићску потребу да, углавном, буде једноставан, миран и прилично ваљан. Био је отприлике исти онакав какав беше и његов отац у том узрасту, и ова сличност уливала је старом нехотично уважање према сину, у коме је помућене савести и измучених сећања поштовао своју сопствену младост. Упркос слободи коју је Сали уживао, он ипак није на-

лазни радости у свом животу и јасно је осећао како пред собом нема ничег правог, а исто тако мало га уче нечем ваљаном, пошто о неком повезаном и разумном раду одавно више није било речи у Манцовој кући. Његова најбоља утеха беше дакле да буде поносан на своју независност и тренутну беспрекорност и у том поносу пуштао је пркосно да дани пролазе и скретао поглед са будућности.

Једини притисак којем беше подвргнут било је непријатељство његовог оца према свему што се звало Марти и што је потсећало на њега. Али он је знао само толико да је Марти нанео штету његовом оцу и да су у Мартијевој кући исто тако непријатељски расположени, па му стога није падало тешко да не погледа ни Мартија ни његову ћерку, и да и сам претставља будућег, ма да прилично кротког непријатеља. Врена, међутим, која је морала више да отрпи но Сали, а у кући била много више напуштена, осећала се мање расположена за формално непријатељство и сматрала је себе само презреном од добро одевеног и на изглед срећнијег Салија; зато се крила пред њим и ако би се он негде појавио у близини, она би се журно удаљила, а да се он није ни потрудио да погледа за њом. Тако се десило да он девојку већ неколико година није видео изблиза, па није ни знао како она изгледа откако је одрасла. Па ипак га је понекад испуњавало неко чудно осећање, и када би се уопште поменуо Марти и његов дом, он би нехотице помислио само на ћерку, чији садашњи изглед му није јасно лебдео пред очима и чија успомена му нимало не беше омрзнута.

Међутим, његов отац Манц беше први од противника који се више није могао да одржи и који је морао да напусти кућу и имање. Ово првенство потицало је отуд што је он имао жену која му је помогла, и сина коме је ипак понешто требало, док

је Марти био једини који је трошио у свом уздрманом царству, а његова ћерка смела је додуше да ради као каква домаћа животињница, али не и ништа да изискује. Манц пак није знао ништа друго да отпочне по да се, по савету својих селдвилских заштитника, пресели у град и тамо отвори гостионицу. Увек је жалостан приказ када какав бивши сељак домаћин, који је на пољу остарио, са рушевинама свог иметка пређе у град и тамо отвори крчму или механу, да би — држећи се последње котве спасења — изигравао љубазног и вештог крчмара, док је у души све само не пријатно расположење. Тек када су Манцови кренули са свог имања, видело се колико су већ осиромашили; јер на кола су натоварили све само старо и распало покућанство, по којем се видело да већ много година није ништа обнављано ни набављено. Жена је, међутим, поред свега тога обукла своје најбоље одело, када је села горе на кола натоварена старудијом; направила је лице које је изражавало пуно наде; као будућа варошанка већ је са презирањем гледала са висине на своје сељачке суседе, који су, пуни самилости, иза живица посматрали сумњиву и јадну поворку. Јер она је била решена да својом љубазношћу и мудрошћу очара цели град, а што њен будаласти муж не може да постигне, то ће она већ спровести, чим једном као госпођа гостионичарка буде управљала угледном гостионицом. Међутим, ова гостионица беше само једна бедна крчма у споредној, уској улици, у којој је управо пре тога пропао ранији закупцац и коју су Селдвилђани изнајмили Манцу, пошто је он још неколико стотина талира имао да наплати. Продали су му и неколико бачвица рђавог вина као и гостионички инвентар, који се састојао из туцета белих, јевтиних боца, исто толико чаша и неколико јелових столова и клупа, некада обојених као крв црвеном бојом, која је дугим рибањем

местимице потпуно ишчезла. Пред прозором шкрипао је гвозден обруч причвршћен на куки и у њему је лимена рука сипала црно вино из једног крчага у чашу. Сем тога висила је једна потпуно исушена кита зеленике над улазним вратима, што је све Манц заједно са крчмом примно у закуп. Стога он није ни био онако добро расположен као његова жена, већ је пун зле слутње и притајеног беса терао мршаве коње, које је позајмнио од новог сопственика свог мајура. Последњи отрцани слуга ког је још имао, напустио га је већ пре неколико недеља. Док је у таквом стању напуштао село, спазно је како се Марти, пун подругљиве злурадости, прави као да има нека посла ту поред пута, па га је опсовао, сматрајући га јединим виновником своје несреће. Сали, међутим, чим су кола кренула, убрзао је кораке, пожурио напред и пошао сам, обилазним путевима, у град.

„Ето, стигли смо!“ рече Манц када су се кола зауставила пред крчмицом. Жена се зграну, јер то заиста беше жалосна гостионица. Људи су журно излазили пред куће и на прозоре, да погледају новог сељака-крчмара, и својим надмоћним ставом Селдвилђана правили су сажалјиво подругљива лица. Бесна и сузних очију спустила се Манцова жена са кола и појурила у кућу, оштрећи засад свој језик, решена да се тога дана више не покаже, јер стидела се похабаног покућства и покварених постеља које су управо скидали са кола. Сали се такође стидео, али морао је да помаже, па је са својим оцем пружао чудан приказ у малом сокаку, по којем су се деца пропалих трговаца убрзо скупљала и скакутала уокруг, ругајући се одрпаним сељацима. У кући изгледало је још жалосније: личила је у сваком погледу на разбојничку јазбину. Зидови бежу слабо окречени и влажни. Сем мрачне и непријатне просторије за госте, са њеним некад као крв црве-

ним столовима, било је свега још неколико бедних собичака, и свуда је претходник који се иселно оставио очајну прљавштину и љубре.

Такав беше почетак и тако је ствар текла и даље. У току првих недеља, нарочито увече, наилазио би кадикад пун сто гостију, из радозналости да виде сељака-крчмара и да ли ће можда наћи каквог повода за смех и шалу. На крчмару нису налазили ничег занимљивог за посматрање, јер Манц беше неспретан, крут, нељубазан и сетан, и није умео да се понаша, није чак ни хтео то да зна. Пунно је чаше споро и невешто, стављао их мрзовољно пред госте и покушавао нешто да каже, али није умео да прозбори ниједну реч. Утолико ревносније бацила се на посао његова жена и заиста је људе неколико дана задржала на окупу, али у сасвим другом смислу но што је она претпостављала. Прилично дебела жена удесила је себи једну сасвим особену кућну ношњу. Уз сељачку сукњу од необојеног ланеног платна носила је стару блузу од зелене свиле, памучну кецељу и неприкладан бели оковратник. Своју више не густу косу увила је у смешне увојке на слепоочницама, а у витице позади ставила висок чешаљ. Тако се врикала и понгравала са напрегнутом љупкошћу, скакутала као опруга око столова, и стављајући чашу или тањир сланог сира пред госте говорила би смешећи се: „Тако, тако? Тако ли? Дивно, дивно, господо!“ и сличне глупости; јер ма да је иначе имала оштар језик, сада није умела да каже ништа паметно, јер је била дошљак и није познавала људе. Селдвилђани најгоре врсте, који су се ту сместили, покривали би шаком уста, хтели да се угуше од смеха, гуркали се под столом и говорили: „Сто му громава, па ова је дивна!“ „Небесна!“ ка-
зао би други, „тако ми вечитог града, заиста вреди доћи овамо, овакву одавно нисмо видели!“ Њен муж примећивао је то мрачна погледа; гурнуо би жену

лактом у слабинну и шапнуо: „Стара криво! Шта то радиш?“ „Немој ми сметати“, одвратила би она зловољно, „ти стара будало! Зар не видиш колико се трудим и како умем да се понашам са људима? Али ово су само лопуже, из твог чопора приврженика! Пусти ме само да радим како знам и умем; ускоро ћу овде имати отменије госте!“ Сав тај приказ осветљавале су једна или две танке лојанице; син Сали пак излазио би тада у мрачну кухињу, сео на огњиште и плакао и због оца и због мајке.

Гости су се, међутим, ускоро заситили приказа који им је госпођа Манц пружала, па су опет одлазили онамо где им је било пријатније и где су могли отворено да се смеју чудном газдовању у Манцовој крчми. Кадикад само појавио би се какав усамљени гост, попио једну чашу и зевајући посматрао зидове, а изузетно наишла би и читава једна дружина, да јадне људе обмане пролазном збрком и буком. Постало им је страшно и језиво у оном уском кутку међ високим кућама где су, једва видели сунце, и Манц — који је иначе био навикао да данима беспосличи у граду — сматрао је сада да је неподношљиво међу овим зидовима. Када би помислио на слободну ширину поља, зурно би мрачно замишљен у таваницу или у под, јурнуо би пред уску капију куће, али би се сместа опет враћао, пошто би суседи одмах бленули у опаког крчмара, како су га већ звали. Није трајало дуго, а они су потпуно осиромашили и ништа више нису имали у рукама; да би нешто појели, морали су да чекају док неко дође и за мало новаца попије коју чашу од још преосталог вина, а када би гост затражио кобасицу или нешто слично, видели би често највећу муку и бригу да прибаве тражено. Ускоро су и вино имали сакривено само још у једној великој боши, коју су кришом пунили у другој крчми. И тако је требало да сада изигравају крчмара без вина и хлеба, и да буду

љубазни без честитог залогаја у стомаку. Готово су били радосни када само нико не би дошао, и тако су капали у својој крчмници, не могући ни да живе ни да умру. Пошто је стекла овако жалосна искуства, жена је опет свукла зелену блузу и поново извршила преображај, подижући и развијајући — као некад мане — сада извесне женске врлине, јер им је већ догорело до ноката. Постала је стрпљива, покушавала да подржи старца а младића упутити на добро, жртвовала се многоструко у разним стварима, укратко, вршила је на свој начин неку врсту благотворног уплива, који додуше није далеко допирао и није много поправљао, али је ипак био бољи но ништа, свакако бољи но супротан утицај, и бар је помогао да се некако проведе време, које би иначе много раније морало да донесе крај за ове људе. Сада је умела да даје разне савете у ништавним стварима, по својој памети, и ако се чинило да тај савет ништа не ваља или да је промашно, вољно је трпела срибу мушкараца, укратко, чинила је сада, када је остарила, све што би боље послужило да је урадила раније.

Да би бар нешто прибавили за јело и утукли време, отац и син бацили су се на риболов, наиме на пецање удицом, у оном обиму у коме је сваком било дозвољено да је баци у реку. То беше уосталом главно занимање свих пропалих Селдвилђана. При повољном времену, када рибе лако загризу, могли сте их видети како на десетине крећу из града, са удицом и ведром, а на обалама реке наилазили бисте на сваком кораку на пецаче; понеки у дугачком, мрком грађанском капуту, босих ногу спуштених у воду, други у плавом фраклу шиљатих репова, стојећи непомично на каквој утрини, са похабаним шеширом накривљеним на једно ухо; мало даље пецао је човек у поцепаном домаћем огртачу, ишараном крупним цветовима, јер друго одело више није

имао, са дугачком лулом у једној и са удицом у другој руци; иза једног завијутка реке стојао је чак неки ћелави дебељко, потпуно наг, на камену и пецао; упркос боравка на води имао је тако црна стопала да би човек могао помислити да је задржао ципеле на ногама. Сваки је имао лончић или кутијцу крај себе, у којима су врвели црвићи, које су у друго време обично ишчепркали из земље. Када је небо било покривено облацима и притиснула сумрачна оморина, која је наговештавала кишу, задржавали би се ти ликови у највећем броју крај брзе матице, непомични као каква галерија слика светаца или пророка. Не обраћајући на њих пажњу, пролазили су сељаци са стоком и колима, а лађари на реци нису их ни гледали, док су ови тихо гуњијали због бродова који им сметају.

Да је неко пре дванаест година, када је са лепом запрегом орао на брежуљку над обалом, про-рекао Манцу да ће се једном придружити овим чудним свецима и попут њих печати рибу, он би свакако бесно плануо. Па и сада је журно промицао иза њихових леђа и хитао узводно сличан каквој ћудливој сени подземља, која за своје проклетство тражи удобно, усамљено месташце на обали тамних вода. Ни он ни његов син нису имали стрпљења да стоје са удицом, па су се сећали начина на који сељаци понекад из обести лове рибу, нарочито голим рукама по потоцима. Стога су удицу носили собом само реда ради и полазили горе на обале потока, где су знали да има скупих и добрих пастрмки.

И Мартију, који је остао на селу, ишло је међутим све горе и горе, и било му је притом бескрајно досадно, тако да се, уместо да ради на својој запуштеној њиви, одао пецању и дане проводио на води. Врена није смела да се удаљује од њега и морала је да носи за њим ведро и алате, кроз влажне ливаде, кроз потоке и вирове сваке врсте, по ки-

шном као и по сунчаном дану, а међутим је и нај-
ужнији посао морала да остави код куће несвршен.
Јер ту више не беше ни живе душе да помогне, а
није била ни потребна, пошто је Марти изгубио
већ готово сву земљу и имао само још неколико
њива, које је са својом ћерком доста неуредно или
никако обрађивао.

Тако се догодило једног вечера, када је он ишао
крај једног прилично дубоког и брзог потока, у ко-
јем су се пастрмке живо праћакале јер је небо било
пуно олујних облака, да је неочекивано наишао на
свог непријатеља Манца, који је ишао другом оба-
лом. Чим га је спазно, у њему је узаврела страшна
пизма и поруга; већ годинама нису били тако близу
један другом, сем пред судом где нису смели да се
изгрде, па Марти сада бесно викну: „Шта радиш
овде, псето? Зар не можеш да останеш у свом гне-
зду порока, ти селдвилска протуво?“

„Стићи ћеш ускоро и ти тамо, лопужо!“ викну
Манц. „Рибе већ и ти хваташ, па стога више нећеш
имати много да пренебрегнеш!“

„Ђути, лупежу!“ викао је Марти из свег гласа,
пошто су таласи потока овде јаче шумели. „Ти си
ме отерао у несрећу!“ И пошто су сада и врбе крај
потока почеле снажно да шуме под ударцима олује
која је наилазила, морао је Манц још гласније да
виче: „Када би то само била истина, ја бих се ра-
довао, ти бедни звекане!“ „О, псето!“ викао је Мар-
ти преко потока, а Манц узвраћао: „О стоко, како
се правиш глуп!“ Марти је као побеснели тигар по-
скакивао дуж потока и покушавао да га прескочи.
Разлог због којег је он био бешњи лежао је у ње-
говом веровању да Манц као крчмар има бар до-
вољно да једе и пије и да проводи унеколико заба-
ван живот, док је њему, по неправди, толико досад-
но на његовом разореном мајуру. И Манц је доста
бесно корачао на другој обали, за њим његов син

који је — уместо да слуша љутиту свађу — радо-
 знало и изненађено гледао Врену, која је ишла за
 својим оцем, од стида оборивши главу, тако да су
 јој смеђе коврцаве косе падале у лице. У једној ру-
 ци носила је дрвено пецарско ведро, у другој ципе-
 ле и чарапе, а због воде задигла је своју хаљину.
 Али откад је Сали ишао другом обалом, она је сра-
 межљиво спустила хаљину и сада беше троструко
 спутана и мучена, пошто је све те ствари морала да
 носи, сукњицу да држи и због свађе да се кида. Да
 је подигла главу и погледала Салија, открила би да
 он више не изгледа ни отмен ни горд, и да је и сам
 доста снужен. Док је Врена сасвим постиђена и
 збуњена гледала у земљу, а Сали имао очи само за
 ову, у свој њеној беди витку и љупку прилику, ко-
 ја је корачала тако сметено и скрушено, они нису ни
 опажали како су им оцеви заћутали, али са појача-
 ним бесом хитали ка једном брвну које је везивало
 обале потока и управо се сада указало пред њихо-
 вим очима. Почело је да сева; муње су чудно осве-
 тљавале мрачни, тужни предео крај воде; у црно-
 сивим облацима грмело је потмулом срџбом и пада-
 ле су тешке капи кише, када су подивљали људи
 истовремено јурнули на уски мостић, који се клатио
 под њиховим ногама, шчепали један другог и уда-
 рали песницама по лицима бледим и уздрхталним од
 беса и јада. Није нимало лепо, а још мање пристој-
 но када иначе сталожени људи ипак дођу у прилику
 да из обести, несмотрености или самоодбране, у
 присуству свакојаког света који им није близак, де-
 ле или добијају ударце; али то је безазлена игра
 према дубокој беди у коју упадају два старца, који
 се добро знају и одавно познају, када они из не-
 пријатељства најдубљег и сећајући се целе своје
 прошлости, шчепалу један другог голним рукама и
 ударају песницама. Тако су то сад чинили ови седи
 старци; можда су се пре педесет година, као дечаци,

последњи пут гушали, али отад, недесет година, нису се ни једним прстом дотакли, сем у добрим старим временима, када су у знак поздрава продрмали један другом руку, па и то само ретко, јер су се увек држали суво и круто. Пошто су један-или двапут ударили, застали су и почели да се рву, подрхтавајући тихо, само с времена на време стењући и бесно шкрипећи зубима, и један је другог покушавао да баци преко ломне оgrade у воду. Сада су, међутим, стигла за њима и деца и угледала бедни приказ. Сали је прискочио једним скоком да се нађе свом оцу и да му помогне да сврши с омрзнутим непријатељем, који је и иначе давао утисак слабијег и коме је управо сада претила опасност да буде савладан. Али и Врена је, бацивши све из руке, с оштрим криком прискочила и обгрлила оца да би га заштитила, док га је на тај начин само спутавала и отежавала му положај. Сузе су капале из њених очију и гледала је молећиво у Салија, који се спремао да и са своје стране шчепа њеног оца и да га коначно савлада. Нехотице положио је он, међутим, шаку на свог рођеног оца и покушавао да га чврстом руком одвоји од противника и умири, тако да је борба неко време мировала, односно цела група се немирно тискала овамо онамо, не одвајајући се. У свом настојању да раздвоје оце и стискајући се још више међу њих, млади људи дошли су у тесан додир, и у том тренутку један продор кроз облаке, који пропусти јарку вечерњу румен, осветли девојчино лице сасвим у близини, и Сали погледа у ове, њему тако добро познате па ипак толико друкчије и лепше црте. И Врена у том тренутку опази његово изненађење, па му се насмеши сасвим кратко и брзо, усред свог ужаса и кроз сузе. Међутим се Сали прибра, пробуђен напорима свог оца да га се отресе, па га убедљивим речима и чврстим држањем коначно сасвим одвоји од његовог непријатеља. Оба

старца одахнуше дубоко и почеше опет да псују и вичу, окрећући леђа један другом; њихова деца, међутим, једва су дисала и била су тиха као смрт, али су при одласку и растанку, од старих неопажено, брзо пружи­ла једно другом руке, које су од воде и риба биле влажне и хладне.

Када су се противничке странке разишле својим путевима, облаци су се опет заклопили, постајало је све мрачније и мрачније, и киша је лила по­током. Манц је, са рукама у џеповима, ишао напред по мрачним, мо­крим путевима, погнуо главу под ударцима пљуска, подрхтавао још у лицу и цво­котао зубима, и ни од кога невиђене сузе капале су му у чекињаву б­раду; он их је пуштао да теку, да се брисањем не би о­дао. Његов син, међутим, ништа није опазио, јер је корачао занесен дивним сли­кама. Није примећивао ни кишу ни олују, ни мрак ни беду; и из­нутра и споља било му је лако, све­тло и топло, и осећао се богат и обезбeђен као ка­кав краљевић. Видео је непрестано пред собом тре­нутни осмех блиског, лепог лица и узвраћао га тек сада, више од пола сата касније, осмехујући се пун љубави, кроз ноћ и буру, оном драгом лицу које му је одасвуд излазило из мрака, тако да је веровао да Врена на свом путу мора неминовно да види овај смех и да га запази.

Његов отац био је сутрадан као премлаћен и није хтео да изиђе из куће. Цео спор и многогодишња беда узели су данас неки нов, јаснији лик, који се мрачно раширио по тешком, загушљивом вазду­ху јазбине, тако да су се и човек и жена изнурено и заплашено шуњали око те авети, из гостинске со­бе у мрачни собичак, одатле у кухињу, а из ње су се вукли опет натраг у гостинску собу, у којој се ниједан гост није појавио. Најзад се свако од њих шћућурило у по један угао и у току целог дана све

изнова отпочињало уморну, полумртву свађу и пребацивање; притом би обоје с времена на време задремали, мучени немирним сновима који су иницијално из њихове савести и опет их будили. Само Сали није ништа од свега тога ни видео ни чуо, јер он је мислио само на Врену. Још увек му се чинило не само да је неизрециво богат, већ и да је нешто валањано научно, да зна бескрајно много лепога и доброга, пошто је сада тако јасно и одређено сазнавао оно што је јуче угледао. Ово сазнање као да му је пало с неба, и уливало му је неко непрестано, срећно удивљење; па ипак му је било као да је он, у суштини, одувек знао и познавао оно што га је сада испуњавало тако чудесном слашћу. Јер ништа није равно богатству и недокучљивости оне среће која прилази човеку у једном тако светлом и јасном лику, који је неки попа крстио и лепо снабдео особеним именом које не звучи као остала имена.

Сали се тога дана није осећао ни докон ни несрећан, ни сиромашан ни очајан; напротив, био је заокупљен настојавањем да у сећању изазове Вренин лик, непрекидно, сваког часа; међутим, због те узбудљиве делатности ишчезну му готово потпуно предмет његових мисли, тј. најзад уобрази да ипак не зна сасвим тачно како Врена изгледа, сачувао је додуше у успомени њену слику у главним цртама, али ако би требало да је опише, он то не би умео. Гледао је непрестано ту слику као да стоји пред њим и осећао њен пријатан утисак, па ипак је видео само као нешто што је свега једанпут угледао, у чијој се власти налази, али што ипак још не познаје. Сећао се сасвим тачно црта лица које је мала девојчица некад имала, и то са великим уживањем, али не заправо оних које је јуче видео. Када Врену никад више не би угледао, његова моћ сећања морала би се већ некако да испомогне и црте милог лица пажљиво да сакупи, тако да ниједна не

изостане. Али сада је та моћ лукаво и упорно отказивала послушност, пошто су очи захтевале своје право и своју радост, и када је после подне сунце топло и светло обасјавало горње спратове мрачних кућа, изиђе Сали из капије и пође ка свом старом завичају, који му се сада тек учини као небески Јерусалим са дванаест сјајних врата, и његово срце живље закуца када му се приближио.

На путу сrete Врениног оца, који је очигледно кренуо у град. Изгледао је сасвим дивље и неуредно, његова седа брада већ недељама не беше потшишана, давао је утисак опаког, изгубљеног сељака који је проиграо своју земљу па сад одлази да другима нанесе зла. Ипак га Сали, када су пролазили један крај другог, више није гледао са мржњом, већ пун стрепње и бојазни, као да му је живот у његовој руци, а он би више волео да га од њега добије преклињањем но пркосом. Марти, пак, примери га злим погледом од главе до пете и пође својим путем. Међутим, Салију то беше сасвим право, јер му је сада, када је видео да стари напушта село, постало јасније шта он заправо ту хоће, па се тако дуго шуњао старим познатим путањама око села и кроз његове скривене сокачиће док се није нашао пред Мартијевом кућом и двориштем. Већ неколико година није више видео ово место из такве близине; јер и док су још становали овде, чували су се завађени противници да једни другима не зађу у хатар. Зато беше сада изненађен оним што је доживео већ у самој очевој кући, и зурio је згрануто у пустош коју је видео пред собом. Мартију су ораницу за ораницом пленили и продавали, имао је само још кућу и окућницу, са нешто баште и оном њивом на узвишици крај реке, од које се упорно, до краја није хтео да одвоји.

Али више није било говора о неком уредном обрађивању, и на њиви, по којој се некад, кад дође

жетва, тако лепо и равномерно таласало жито, сада су посејани и изникли разни отпали остаци семења, испревртани из старих кутија и поцепаних кеса, мрква, купус и томе слично, и нешто кромпира, тако да је њива изгледала као какав сасвим слабо негован повртњак, као нека чудна карта узорака, подешена за живот од данас до сутра, да се ту нишчупа прегршт мркве, када притисне глад и ничег бољег нема, тамо ископа гомница кромпира или обере мало купуса, а остало пусти да и даље буја или иструли, већ како му је воља. Сем тога је свако газно по њој како је хтео, и лепи широки комад земље изгледао је готово као некад она ораница без господара од које је потекло све зло. Стога се око куће није видело ни трага пољопривредног газдинства. Коњушница беше празна, врата су висила о баглама, и безбројни паукови крсташи, израсли у току лета, исткали су своје мреже, блиставе на сунцу, пред мрачним улазом. На отвореним вратима хамбара, кроз која су некад уносили плодове тврде земље, висиле су искварене рибарске справе, као доказ наопаког шепртљанства у рибарењу; у дворништу не беше ни кокоши ни голуба, ни мачке ни пса; само чесма беше још као нешто живо, али вода више није текла кроз цеви, већ је избијала кроз пукотину на дну, проливала се по земљи и стварала свуда мале барице, и тако је та чесма претстављала најбољи симбол лености. Јер док би отац са мало труда могао да запуши пукотину и да поправи цеви, сада је Врена морала да се мучи да и воду саму отме од ове опште пропасти и да прање обавља по плитким локвама на земљи, уместо у исушеном и распуклом кориту. Кућа сама изгледала је исто толико јадно; прозори беху на многим местима разбијени и излепљени хартијом, па ипак су они били најпријатнији приказ у општој пустоши, јер су стакала, чак и разбијена окна, била чисто опрана, го-

тово изглачана, и блистала су исто тако светло као и Вренине очи, које су — у њеном сиромаштву — такође морале да јој надокнаде сав остали украс. И као што су се коврџаве косе и црвено жуте памучне марамице око врата односиле према Врениним очима, тако се према овим блиставим прозорима односило оно дивље зелено растиње, које се испретурано пузало око куће, — лепршаве шумице пасуља и читава мирисна дивљина црвено жутог шебоја. Пузавице су се придржавале, како су умеле, ту за држаље грабуља или за дршку метле забодену наопако у земљу, тамо за једну рђом разједену убојну секиру или хелебарду, како се та ствар звала некад, када је њу Вренин дед као старешина страже носио, а коју је Врена сада за нужду посадила међу пасуљ; мало даље су се пузавице весело пентрале по исквареним мердевинама које су од памтивека биле прислоњене уз кућу, па су одозго висиле испред блиставих прозорчића, као што су Вренине косе падале на њене очи. Ово више сликовито но газдинско двориште лежало је мало по страни и није имало никаквих ближих суседних кућа, сем тога се у том тренутку нигде није видела ни жива душа. Сали се стога сасвим спокојно наслонио на неки стари кош, па отстојању од отприлике тридесетак корака, и гледао непомично у правцу тихе, пусте куће. Подуже време посматрао је он тако, непомично наслоњен, кад одједном Врена изиђе пред врата куће и загледа се дуго преда се, као да је све своје мисли усретсредила на једном предмету. Сали се није мицао и није скретао поглед са њеног лика. Када је она најзад случајно погледала у том правцу, он јој паде у очи. Гледали су се неко време на отстојању, као да посматрају неку ваздушну појаву; најзад се Сали исправи и пође полако преко сокака и дворишта к њој. Када се приближио девојци, она му пружи руке и рече: „Сали!“ Он зграби њене руке,

не скидајући очи са њеног лица. Сузе су потекле из њених очију, док је под његовим погледима дубока ружина облила њене образе; она изусте: „Шта хоћеш ти овде?“ „Само да те видим!“ одговори он. „Зар да не будемо опет добри пријатељи?“ „А наши родитељи?“ упита Врена, нагнувши своје уплакано лице у страну, пошто јој руке не бежу слободне да га покрије. „Јесмо ли ми криви за оно што су учинили и постали?“ рече Сали. „Можда ћемо беду моћи само да поправимо, ако се нас двоје будемо држали заједно и од срца се волели!“ „Никад неће бити добро“, одговори Врена уздахнувши дубоко. „Иди, у име Божје, својим путевима, Сали!“ „Јеси ли сама“, упита овај, „могу ли за тренутак да уђем?“ „Отац је отишао у град, како рече, да твом оцу нешто напакости; али ући не можеш, јер доцније можда не би могао тако непримећен да одеш као сада. Још је све тихо и на сокаку нема никог, — молим те, иди сад!“ „Не, тако нећу да одем! Од синоћ морао сам све време да мислим на тебе, и нећу тако да одем, морамо поразговарати, бар пола часа или један час, то ће нам чинити добро!“ Врена се мало замисли а затим рече: „Предвече излазим на нашу њиву, знаш коју, имамо само још њу, да наберем мало поврћа. Знам да тамо никог неће бити, јер људи жању на другим местима; ако хоћеш, дођи онамо, али сада иди и пази да те нико не види! Иако овде ни жива душа са нама више не општи, ипак би настало такво оговарање да би одмах допрло оцу до ушију“. Пустили су руке, али су их сместа опет зграбили, и обоје рекоше истовремено: „Па како си?“ Али уместо да одговоре, поновили су исто питање, и одговор је лежао само у речитим очима, пошто као сви заљубљени више нису умели да управљају речима; најзад су, не рекавши ништа више, напола блажено, а напола тужно, прхнули свако на своју страну. „Убрзо ћу доћи на њи-

ву, ти само одмах пођи онамо!" викну још Врена за њим.

Сали је заиста одмах и кренуо на лепу узвишницу по којој су се простирале оне две оранице, и дивно, мирно јулско сунце, брзи бели облаци који су лутали изнад лелујавог поља зрелог жита, блистава плава река која је протицала тамо доле, све то испуњавало га је, први пут после толико година, опет срећом и задовољством, уместо јадам, и он се баци колико је дуг у прозрачну полусенку жита, тамо где се оно граничило са Мартијевом дивљом њивом, и погледа блажено у небо.

Ма да није прошло ни четврт часа до Врениног доласка, а он ни на шта друго није мислио сем на своју срећу и њено оличење, стојало је оно ипак одједном и ненадно пред њим, гледајући га с осмехом, и он брзо скочи, радосно уплашен. „Врели!“ викну он, а она му без речи и с осмехом пружи обе руке. Руку под руку пошли су тад дуж жита које је шумело па доле до реке и опет навраг, не говорећи много; два или три пута превалили су тај пут, тихи, срећни и мирни, тако да је и овај сложни пар сада лично на какво сазвежђе које се пење преко сунчане обрине узвишнице а затим иза ње залази, као некад чврсто вођени плугови њихових отаца. Али када су у једном тренутку подигли очи са плавог различка на који су их били упрли, одједном опазише другу једну тамну звезду која је ишла пред њима, неку црну прилику за коју нису знали одакле је тако изненада искрсла. Мора да је дотле лежала у жити; Врена се трже, а Сали рече уплашено: „Црни свирач!“ Заиста је човек који је ишао пред њима носио под мишком ђемане и гудало и изгледао уосталом довољно црн; поред црног шеширића и црног чађавог капута који је носио, беше му црна као зифт и коса и непотшишана брада, лице и руке бежу му такође прљаво црни; јер радио је

разне занате, највише крпно лонце, помагао и угљарима и смоларима по шумама и свирао у ћемане само када би се сељаци негде веселили или славили какву светковину. Сали и Врена ишли су за њим мирни као бубице и мислили да ће он отићи са поља и ишчезнути и не осврћући се за њима, а тако је и изгледало, јер он ничим није одавао да их је приметно. Они су, међутим, били у некој чудној зачараности, тако да се нису усудили да скрену са уске путање и нехотице су ишли за језивом приликом до краја поља, где беше она злосрећна гомила камења што је покривала још увек спорни крајичак оранице. Безброј булки беше се ту раширило, тако да је мала хумка у то време изгледала црвена као крв. Црни свирач одједном скочи на камење покривено црвеним цвећем, окрену се и поче погледом да кружи уокруг. Млади пар застаде, гледајући збуњено горе на тамног момка; нису могли да прођу крај њега, јер је пут водио у село, а нису хтели ни да се окрену пред његовим очима. Он их погледа оштро и викну: „Ја вас познајем, ви сте деца оних који су ми украли ову земљу!“ Радујем се што видим како сте добро прошли, јамачно ћу још доживети да вас пре мене задеси судбина свег живог на земљи! Погледајте ме само, ви врапци! Свиђа ли вам се мој нос, шта?“ Заиста је имао језив нос, који је као какав огроман угломер стрчао из мршаваг црног лица, односно више лично на какву поштену тојагу или буду бачену у ово лице, а под којим се чудно прћио и скупљао мајушни, округли отвор уста, на која је он непрекидно дувао, звиждао и шиштао. Језив беше и изглед малог шеширџића, који није био ни округлао ни ћошкаст а тако чудно уобличен да се чинило као да сваког тренутка мења свој облик, ма да је непомично стојао на глави. Од очију овог момка видела се само беоњача, пошто су зенице без престанка муњевитом брзином лута-

ле околo и као два зеца скакутале врдајући час лево час десно. „Погледајте ме само“, настави он, „ваши оцеви добро ме познају, и свако у овом селу зна ко сам, чим види мој нос. Пре толико година објавили су да нешто новаца лежи код суда за наследника ове њиве; пријављивао сам се двадесет пута, али ја немам крштенице ни домовнице, а моји пријатељи, они бескућници који су видели моје рођење, не могу да послуже као пуноважни сведоци, и тако је рок одавно прошао а ја изгубио ово мало крвавих грошева с којима сам могао да кренем у туђину! Преклињао сам ваше оце да ми сведоче, јер по савести морају мене сматрати законитим наследником; али они су ме отерали са свога прага, а сада су и сами отишли дођавола! Најзад, такав је ток ствари у свету, мени је право, ја ћу вам ипак свирати ако хоћете да играте!“ С тим речима скочи с друге стране са гомиле камења и пође пут села, где се предвече довозио принос жетве и људи били добро расположени. Када је ишчезнуо, млади пар спусти се сасвим обесхрабрен и тужан на камење; одвојили су изукрштане руке и жалосно наслонили главе на њих; јер појава свирача и његове речи истргли су их из срећног заборава у којем су као два детета ходали по пољу, и како су сада седели на тврдом темељу своје беде, помрачила се ведро светлост живота и душе су им постале тешке као камен.

Тада се Врена изненада сети свирачевог чудног лика и носа, морала је одједном гласно да се насмеје, па викну: „Јадни човек изгледа исувише смешно! Какав нос!“ и љупка, као сунцем обасјана веселост рашири се по девојчином лицу, као да је само чекала на тренутак када ће свирачев нос одгурнути тмуре облаке. Сали погледа Врену и спази ову веселост. Али она је већ заборавила узрок и смејала се само још за свој рачун Салију у лице. Овај, забезекинут и изненађен, гледао је укочена погледа и

нехотично насмејаних уста у њене очи, као изглад-
 нео човек који је угледао слатки пшенични хлеб,
 па викну: „Тако ми Бога, Врели! Како си лепа!“
 Врена се само још више смејала на њега и уз то из
 звучног грла пустила неколико кратких и неста-
 шних кикота, који су јадном Салију изгледали као
 песма славуја. „О, вештице!“ викну он, „где си то
 научила? Какве ђавоље вештине изводиш?“ „Ах,
 драги Боже!“ рече Врена умиљатим гласом и узе
 Салијеву руку, „то нису ђавоље вештине! Колико
 сам времена желела да се једанпут насмејем! Мо-
 рала сам додуше кадикад, кад сам била сасвим сама,
 да се нечему смејем, али то не беше оно право;
 међутим сада бих хтела увек и вечито да ти се осме-
 хујем, кад год те угледам, а хтела бих увек и ве-
 чито да те гледам! Да ли ме и ти помало волиш?“
 „О, Врели!“ рече он и погледа је одано и просто-
 душно у очи, „ја још никад нисам погледао ниједну
 девојку, чинило ми се увек да ћу једном морати те-
 бе да заволим, и увек си ми ти била у души, а да
 то нисам ни хтео ни знао“. „И ти мени“, одговори
 Врена, „и то још много више; јер ти ме никад ниси
 погледао и ниси знао каква сам постала; али ја сам
 тебе понекад из даљине, па чак кришом и из бли-
 зине, усрдно посматрала и увек сам знала како ти
 изгледаш! Знаш ли још колико смо пута као деца
 долазили овамо? ~~Сећаш ли се још отих малих ко-~~
 лица? Бесмо онда као неки мали људи, а колико је
 све то далеко! Помислио би човек да смо прилично
 стари“. „Колико ти је сада година?“ упита Сали ра-
 досно и задовољно, „мора да ти је отприлике седам-
 наест година?“ „Мени је седамнаест и по!“ одгово-
 ри Врена, „а теби? Знам већ, ускоро ћеш напуниш
 двадесет!“ „Откуд знаш?“ упита Сали. „Е, кад бих
 то хтела да кажем!“ „Нећеш да кажеш?“ „Нећу!“
 „Занста нећеш?“ „Не, не!“ „Мораш рећи!“ „Да не-
 ћеш можда да ме присилиш?“ „То ћемо видети!“

Овакав безазлен разговор водио је Сали да би запослио своје руке и невештим миловањем, које је требало да изгледа као какво кажњавање, сколико лепу девојку. И она је, бранећи се, са много стрпљења наставила приглупу препирку, која се, поред све своје празнине, и њој и њему чинила доста духовита и слатка, док се Сали најзад није довољно разбеснео и осмелно да савлада Вренине руке и да девојку свали међу булке. Сада је она ту лежала и жмиркаво гледала у сунце; њени образи пламтели су као гримиз, а њена уста била су полуотворена и показивала два реда блештаво белих зубића. Танано и лепо сливале су се тамне веће, младе груди дизале су се и спуштале несташно под њиховим рукама које су се, измешане, над њима миловале и бориле. Сали није знао шта ће од радости што витко лепо створење види пред собом и зна да оно припада њему; чинило му се да је завладао читавом једном краљевином. „Па ти имаш још све своје беле зубе!“ смејао се он, „сећаш ли се колико пута смо их некад пребројавали? Умеш ли сада да бројиш?“ „Па то нису они исти, ти дериште!“ рече Врена, „они су већ одавно поиспадали!“ Сали је сада у својој простодушности хтео да обнови ону игру и да преброји блиставе бисере зубића; али Врена је одједном затворила румена уста, усправила се и почела да везује венац од булки, који је положила себи на главу. Венац је био пун и широк и давао припурастој девојчини баснословно дражестан изглед, а убоги Сали држао је у својим рукама оно што би богаташи скупо плаћали да су то могли да виде макар само насликано на свом зиду. Она сада, међутим, ђипи и викну: „Боже, како је овде топло! Седимо ту као луде и пуштамо да нас сунце пржи! Ходи, драги! Хајде да седнемо у високо жито!“ Шмугнули су унутра тако вешто и лако да су једва оставили трага, па су изградили себи

уску тамницу у златном класју, које је далеко надвисило њихове главе кад су се сместили унутра, тако да су само дубоко плаво небо видели над собом и ништа више на свету. Грлили су се и љубили без предаха све дотле док се нису за тренутак заморили, или како већ хоћете да назовете када пољупци двоје заљубљених сами себе за минут-два надживе и усред жуборења расцвалог премалећа дају наслутити пролазност свег што је живо. Чули су шеве како певају високо над њима и тражили су их оштрим очима, и када би поверовали да су спазили како нека шева тренутно севне на сунцу, слично звезди која намах блесне или нагло пада на плавом небу, опет би се за награду пољубили и настојавали да се међусобно преваре и надмудре, колико су год могли. „Видиш ли, тамо сева једна!“ шапну Сали, а Врена одговори исто тако тихо: „Чујем је добро, али је не видим!“ „Како да не, пази само, тамо где је онај бели облачић, мало више надесно!“ И обоје би марљиво гледали у оном правцу и разјапили своје кљунове, као младе препелице у гнезду, али их одмах опет притиснули једно на друго, чим би уобразили да су видели шеву. Врена одједном прекиде игру и рече: „Дакле то је свршена ствар: свако од нас има своје драго, не чини ли се и теби тако?“ „Да“, рече Сали, „и мени се тако чини!“ „Па како ти се свиђа твоја нова драгана“, рече Врена, „какво је створење, шта можеш за њу да кажеш?“ „Фино је створење“, рече Сали, „има два мрка ока, црвена уста и хода на две ноге; али њену душу познајем мање но римског папу! А шта можеш ти да кажеш за свог драгана?“ „Он има два плава ока, неваљала уста и две дрске, снажне руке; али његове мисли мање су ми познате но турски цар!“ „Заиста је истина да се ми мање познајемо но да се никад нисмо видели, тако нас је отуђило ово дуго време откад смо одрасли! Шта се све одиграло у твојој

главици, дете моје драго?" „Ах, ништа нарочито! Хиљаду лудорија хтело је да се покрене, али увек ми је ишло толико зло да оне нису могле да се развију!“ „Јадна драгано“, рече Сали, „али ја мислим да си ти грдна лола, зар ниси?“ „То ћеш постепено моћи да сазнаш, ако ме будеш од срца волео!“ „Када једном будеш моја жена?“ Врена је тихо уздрхтала код последњих речи и још се тешње припила уз Салија, љубећи га поново, дуго и нежно. Сузе су јој притом наврле на очи, и обоје су одједном постали тужни, пошто су се сетили своје безнадежне будућности и непријатељства својих родитеља. Врена уздахну и рече: „Хајде, сад морам отићи!“ и тако су се дигли и пошли, руку под руку, са њиве, када су одједном спазили пред собом Врениног оца како стоји вребајући. Са ситничавим оштроумљем доконе беде овај је, када је срео Салија, радознало почео да мозга шта тражи тај у селу сам, па сетивши се јучерашњег догађаја, наишао је најзад — гугуцајући још увек пут града — на прави траг, из чисте пизме и залудничке пакости; чим је сумња у њему добила одређен облик, он се усред селдвилских улица окренуо и почео да каска опет натраг у село, где је узалуд тражио своју кћер у кући и дворишту и свуд наоколо по шипражју. Са све већом радозналошћу појурно је на њиву и када је спазно Вренину котарицу у којој је она обично доносила плодове, али девојку саму нигде није угледао, почео је управо да вреба по суседовом житу када су преплашена деца искрсла пред њим.

Стојала су као скамењена; и Марти је испрва непомично стојао и посматрао их злим погледом, блед као олово; затим је почео страшно да бесни, да млатара и псује, а истовремено се разјарено бацно на младог момка да га задави; Сали је избегао захват и побегао неколико корака уназад, згранут због овог побеснелог човека, али је одмах опет при-

скочно када је стари, уместо њега, сада зграбнио дршку девојку, ударио јој шамар, да је црвени венац слетео са њене главе, и њене косе обмотао око своје руке да би је повукао собом и даље злостављао. Не размишљајући, подиже Сали камен и удари њиме старог по глави, напола из страха због Врене а напола из нагле срџбе. Марти се заклати а затим се без свести сруши на гомилу камења, повукавши собом и Врену која је болно вриснула. Сали ослободи њене косе из руке онесвесћеног и подиже девојку; затим је стојао ту као какав кип, беспомоћан и без мисли у глави. Девојка, када је спазила оца који је лежао као мртав, покри рукама побледело лице, стресе се и рече: „Јеси ли га убио?“ Сали немо климну главом, а Врена крикну: „О, Боже, драги Боже! Отац ми је! Јадан човек!“ и баца се безумно преко њега и подиже његову главу, из које, међутим, није цурила крв. Спусти очеву главу, чучну поред њега, и обоје су, неми као гроб и узетих, непомичних руку, гледали у лице које беше као мртво. Само да би нешто отпочео, Сали најзад рече: „Та не мора ваљда одмах да буде мртав? Нигде то не пише!“ Врена отргну листић булке и положи га на бледе усне: лист се слабо покрену. „Он још дише“, викну она, „иди брзо у село и доведи помоћ!“ Када је Сали скочно и хтео да потрчи, она испружи руку за њим и зовну га натраг: „Али немој се враћати овамо и немој им ништа рећи о томе како се несрећа догодила; ћутаћу и ја, и ни речи неће моћи да ми ишчупају!“ рече она, а њено лице, које је окренула према јадном, збуњеном момку, беше болним сузама обливено. „Ходи, пољуби ме још једанпут! Не, иди, губи се! Свршено је, свршено занавек, ми се не можемо више срести!“ Она га одгурну, а он безвољно појури пут села. Срете неког малог дечка који га није познавао; овом он наложи да доведе најближе људе и тачно му описа место

где је помоћ потребна. Затим је, очајан, кренуо и сву ноћ лутао по шумарку. Сутрадан ујутру отшунчао се у поље да докучи како је ствар даље текла; из разговора сељака који су поранили на посао сазнаде да је Марти још жив, али да не зна за себе, и како је све то веома чудно, јер нико не зна шта се њему заправо догодило. Тек тада се Сали вратио у град и сакрио у мрачној беди родитељске куће.

Врена је одржала реч; од ње се испитивањем ништа више није могло дознати сем да је и сама затекла оца у онаком стању. Пошто се он сутрадан опет ваљано мицао и дисао, истина без свести, а сем тога није било ни тужиоца, претпостављали су да је био пијан па пао на камење, и нису ствар даље ни истраживали. Врена га је неговала и није га ни тренутка напустила, сем кад би пошла лекару по лекове, или пак себи да скува какву водњикаву чорбицу; јер живела је готово ни од чега, ма да је и дању и ноћу морала да бди, а никог није било да јој помогне. Требало је готово шест недеља док се болеснику постепено вратила свест, ма да је већ и раније опет јео и у својој постељи био доста чео. Али то не беше она стара свест коју је сада стекао, већ се све јасније показивало, што је више говорио, да је облесавио, и то на најчуднији начин. Само се мутно сећао оног што се догодило, и као нечег веома веселог, што га није дубље узбуђивало, смејао се стално као луд и био добро расположен. Лежећи још у постељи, изваљивао је стотине будаластих, бесмислено враголастих изрека и досетки, криво лице и навлачио црну вунену шиљасту капицу на очи и на нос, тако да је овај лично на мртвачки ковчег под покровом. Бледа и намучена Врена слушала је стрпљиво његово трабуњање, лијући сузе због његовог будаластог понашања, које је јадну кћер још више плашило по раније његова пакост. Али

када би старац понекад учинио нешто исувише шаљиво, није могла а да се усред своје муке гласно не насмеје, јер њена притискивана природа вазда беше спремна да полети на радост као затегнут лук, после чега би онда наступила утолико дубља сну-жденост. Када је старац, међутим, могао да устане, ништа више није могло с њим да се уради; правно је само глупости, смејао се и цуњао око куће, седео на сунцу и плазио језик, или држао дуге говоре пузавицама.

Али у то исто време беше свршено и са оно мало остатака његовог некадашњег имања, а несрећеност постала толнка, да су и његова кућа и последња ораница, већ одавно заплењене, сада судским путем биле продате. Јер сељак који је купио оне две Манцове њиве искористио је потпуну пропаст Мартија и његову болест, па је стару парницу око спорног комадића земље, покривеног камењем, кратким путем и одлучно истерао до краја, и тај изгубљени спор извукао је Мартију коначно тле испод ногу, а да овај у својој отупелости ништа није ни знао о тим стварима. Одржана је јавна продаја, а Мартија је општина о јавном трошку сместила у један завод установљен за такве убоге јаднике. Овај завод налазио се у главном граду покрајине; здравог и халапљивог лудака још су добро нахранили, а затим натоварили на воловска колница која је неки сиромашан сељак терао у град, да у исто време прода и врећу-две кромпира. Врена је села поред оца на кола, да га испрати на овај последњи пут, на погреб за живота. Беше то тужна и горка возња, али Врена је брижљиво бдила над својим оцем и није давала да ма у чему оскудева, и није се освртала и није постајала нестрпљива када би несрећник својим лудоријама привукао пажњу пролазника и они почели да трче за колицима. Најзад су стигли до простране зграде у граду, где су дуги ходници,

дворишта и пријатни врт били пун сличних јадника, који су сви били одевени у беле блузе а на својим тврдим главама имали кожне капице. И Мартија су пред Врениним очима обукли у ову ношњу, а он се као дете радовао и певајући поигравао. „Помози Бог, поштована господо!“ довикну он својим новим друговима. „Лепу то кућу имате! Иди кући, Вренгел, и реци мајци да се ја нећу вратити, овде ми се свиђа, тако ми Бога! Ијују! Жеж се пење преко плата, чуо сам како лаје! О, Мајтли, немој да љубиш старе, љуби само младе момке! Све речице јуре у Рајну, она са очима као шљива мора да је она права! Ти већ одлазиш, Врели? Па ти изгледаш као смрт, а мени је пак тако добро! Лисица вришти у пољу: Халео, халео, боли је срце, хохо!“ Један болничар нареди му да ћути и одведе га на неки лак посао, а Врена пође да потражи кола. Она седе на кола, извуче из торбице комад хлеба и поједе га, затим заспа; пробуди је најзад сељак, који се са њом вратио у село. Стигли су тек у ноћи. Врена пође кући у којој се родила и у њој смела да остане само још два дана, и сада је први пут у свом животу била у њој потпуно сама. Запалила је ватру, да скува последњи мајушни остатак каве који је још имала, па седе на огњиште, јер се осећала бедно у души. Чезнула је и кидала се да Салија само још један једини пут види, и мислила је усрдно на њега; али бриге и невоље загорчале су њену чежњу, а ова је опет бриге чинила још много тежим. Тако је седела и наслонила главу на руке, када одједном неко уђе кроз отворена врата. „Сали!“ викну Врена, када је подигла поглед, и паде му око врата; затим су се уплашено погледали и узвикнули: „Како јадно изгледаш!“ Јер Сали је изгледао ништа мање блед и измучен но Врена. Заборављајући све, она га привуче на огњиште и рече: „Јеси ли био болестан, или је и теби ишло овако зло?“ Сали одговори: „Не,

заправо нисам болестан, сем од жудње за тобом! Код нас сада тече мед и млеко; код оца навраћа неки стран олош који је ту нашао скровиште, и ја мислим, колико видим, да је он постао њихов јатак. Стога засад влада изобиље у нашој јазбини, док ствари буду ишле и док не дође језив крај. Мајка помаже у том, из горке похлепе да бар нешто види у кући, и верује да извесним надзором и редом још може перед да учини прихватљивим и корисним! Мене нико не пита, и ја се нисам могао много да бринем за све то; јер ја само на тебе умет да мислим и дању и ноћу. Пошто код нас свраћају разне скитнице, чули смо свакодневно шта се код вас дешавало, због чега се мој отац радује као мало дете. Сазнали смо и то да су твог оца данас одвели у болницу; помислио сам: бићеш сада сама, па сам дошао да те видим!“ Врена му се сада изјавила о свему што је њу тиштало и што је препатила, али са тако лаким и поверљивим гласом као да описује неку велику срећу, јер беше срећна што Салија види поред себе. У међувремену она је једва саставила чанак топле каве па је приморала драгог да га подели с њом. „Дакле прекосутра мораш да одеш одавде?“ рече Сали. „Па шта ће онда да буде, за име Божје?“ „То ја не знам“, рече Врена, „мораћу да ступим у службу и да пођем у бели свет! Али нећу издржати без тебе, па ипак те никад не могу имати, када свега другог и не би било, зато што си ударио мог оца и пореметио му памет! Ово би увек остао лош темељ нашем браку и ми никад не бисмо били спокојни и безбрижни, никад!“ Сали уздахну дубоко и рече: „И ја сам већ сто пута хтео да одем у војнике или да у неком туђем крају ступим у службу као момак, али не могу још да одем, доклегод си ти овде, а кад одеш, пресвиснућу од јада. Ја мислим да беда чини моју љубав према теби јачом и болнијом, тако да је то питање живота или смрти!

Нисам имао ни појма да тако нешто постоји!“ Врена га погледа с нежним осмехом; наслонили су се на зид и нису више ништа говорили, већ се немо предавали блаженом осећању, које се издизало изнад све туге, да су из дубине душе одани једно другом и свесни своје међусобне љубави. У том сазнању заспали су на неудобном огњишту, без јастука и душека, и спавали су тако тихо и мирно као два детета у колевци. Јутро је већ свануло када се Сали први пробудио; будно је Врену колико год је могао нежније; али она би се, сва поспана, увек опет шћућурила уз њега, и није хтела да се пробуди. Тада он њу плахо пољуби у уста, и Врена се трже, широко разрогачи очи и, угледавши Салија, викну: „Господе Боже! Управо сам тебе сањала! Сањам ја као играмо заједно на нашој свадби, дуге, дуге сате! и бесмо тако срећни, лепо одевени, и ни у чему нисмо оскудевали. Тада смо најзад хтели да се пољубимо и жудели за пољупцем, али стално нас је нешто раздвајало, а сада си ти сам био тај који нас је узнемирио и спречио! Али како је добро што си одмах ту!“ Жудно му је пала око врата и љубила га као да никад неће престати. „А шта си ти сањао?“ упита га и помилова му образе и браду. „Сањао сам како идем бескрајно дуго неким друмом кроз шуму, а ти као корачаш стално преда мном; понекад би се окренула за мном, махнула ми руком и насмејала се, и ја бих се осећао као на небу. То је све!“ Изишли су на кухињска врата која су остала отворена и непосредно водила у двориште, и морали су да се насмеју када су погледали једно другом у лице. Јер десни образ Вренин и леви образ Салијев, који су за време сна били приљубљени један уз други, били су од притиска сасвим црвени, док је бледило другог образа било још појачано свежим ноћним ваздухом. Нежно су једно другом трљали хладну, бледу страну својих лица, да и она порумени. Свежи

јутарњи ваздух, росни, тихи мир који је лежао над целим крајем, млада јутарња румен чинили су их радосним и занесеним, и нарочито у Врену као да је ушао неки пријатељски дух безбрижности. „Сутра увече морам дакле да напустим ову кућу“, рече она, „и да тражим други кров над главом. Али претходно бих хтела једанпут, само једанпут да будем од срца весела, и то с тобом; хтела бих негде много и усрдно да играм с тобом, јер она игра из мога сна непрестано ми је у памети!“ „Свакако хоћу да те пратим и да видим где ћеш да се сместиш“, рече Сали, „а волео бих и ја да играм с тобом, мило дете, али где?“ „Сутра је заветина на два места не много далеко одавде“, одговори Врена, „тамо нас мање знају па неће обраћати пажњу на нас. Напољу крај воде чекаћу те, па онда можемо да пођемо куда нам је воља, да се веселимо, једанпут, једанпут само! Али авај, та ми немамо пара!“ додаде тужно, „па онда ништа од свега тога не може да буде!“ „Пусти само мене“, рече Сали, „ја ћу већ нешто наћи и донети!“ „Ваљда тек не од твог оца, од... од краденог?“ „Не, буди спокојна! Још сам сачувао свој сребрни часовник, њега ћу да продам“. „Нећу да те одвраћам“, рече Врена поруменевши, „јер верујем да бих морала умрети ако сутра не бих могла да играм с тобом“. „Било би најбоље када бисмо нас двоје могли да умремо!“ рече Сали. Загрлили су се сетно и болно на растанку, а када су се одвојили једно од другог, ипак су се пријатељски насмејали у сигурној нади на идући дан. „Али кад — ћеш доћи?“ викну Врена за њим. „Најкасније у једанаест часова пре подне“, одговори он, „хоћемо поштено да ручамо заједно!“ „Добро, добро! Боље доћи већ у десет и по!“ Али када је Сали већ пошао, она га опет позва натраг и показа одједном измењено, очајно лице. „Од тога ипак неће ништа бити“, рече горко плачући, „ја немам више шипела за не-

дељни излазак. Већ јуче сам морала да обујем ову грубу обућу, да бих могла да одем у град! Не могу да набавим ципеле!“ Сали је стојао сметен и згранут. „Немаш ципела!“ рече он, „па онда мораш да пођеш у овим!“ „Не, не, у овим ципелама не могу да играм!“ „Па, онда морамо да купимо нове!“ „Где? Чиме?“ „Та у Селдвилу има доста обућара! Новаца ћу имати за мање од два часа“. „Али не могу тек с тобом да шетам по Селдвилу, а неће бити ни довољно новаца да купимо још и ципеле!“ „Мора бити довољно! Купићу ти ципеле и донети сутра кад дођем!“ „О, лудице, па неће ми бити потаман ципеле које ти будеш купио“. „Онда ми дај неку стару ципелу, или стој! још боље, узећу ти меру, то тек није нека ђавоља работа!“ „Да ми узмеш меру? Заиста, на то нисам ни помислила! Ходи, ходи, потражићу ти врпцу! Села је поновно на огњиште, уздигла мало сукњицу и скинула ципелу с ноге, која је још од јучерашњег путовања била у белој чарапи. Сали се спустио на колена и узео меру, како је најбоље умео, обухвативши малу ногу уздуж и попречно врпцом и везујући чворове као знак. „Обућару, ти!“ рече Врена поруменевши и насмеја се пријатељски на њега. Сали је такође поцрвенео и чврсто држао њену ногу у својим рукама, дуже по што беше потребно, тако да је Врена повуче поруменевши још јаче, али збуњеног Салија још једанпут бурно загрли и пољуби, а затим отера.

Чим је стигао у град, однео је свој часовник једном часовничару, који му даде шест или седам форинти; за сребрни ланац добио је такође неколико форинти, и он се сада осећао довољно богат, јер откад је одрастао никад није имао толико пара од једном. Само када би данас већ прошло и осванула недеља, да тим новцем купи срећу коју је од тог дана очекивао, — помисли он; јер ако је прексутрашњи дан и стрчао пред њима мрачан и неизvestан,

прижељкивана радост сутрашњег дана добијала је само утолико чуднији, повишен сјај и блесак. Међутим је време провео још сасвим сношљиво, тражећи пар ципела за Врену, и то му беше највеселији посао који је икад радио. Ишао је од једног обућара до другог, тражио да му покажу све женске ципеле које су имали у радњи, и најзад купио лак и фини пар, тако леп какав Врена још никад није носила. Сакрио је ципеле под својим прсником и цели дан није се одвајао од њих; понео их је чак и у постељу и положио под узглавље. Пошто је девојку јутрос још видео и сутрадан опет требало да види, спавао је чврсто и мирно, али се у зору пробудио и почео своје оскудно празнично одело да спрема и дотерује, колико је могао боље. То је пало у очи његовој мајци и она га зачуђено упита куд намерава, јер се већ одавно више није тако брижљиво облачио. Он одговори да хоће мало да се прође по околини и разоноди, јер иначе ће се још разболети у овој кући. „Од неког времена води неки чудан живот“, гунђао је отац, „само се шуња около!“ „Пусти га нека иде“, одврати мајка, „можда ће му добро чинити, па то је прави јад како он изгледа!“ „Имаш ли новаца за шетњу? Одакле ти паре?“ упита отац. „Не треба ми новац“, рече Сали. „Ево ти форинта!“ изустари старац и баци му је. „Можеш у селу поћи у гостионицу и тамо је потрошити; нека не мисле да нам овде иде толико лоше“. „Нећу у село и форинта ми не треба, задржи је!“ „Е, па имао си је, штета би била када би дошао у положај да ти затреба, ти тврди главо!“ викну Манц и стрпа своју форинту натраг у џеп. Његова жена, међутим, која није знала зашто је данас због свог сина толико сетна и тронута, донесе му велику, црну миланску мараму са црвеним рубом, коју је само ретко носила а коју је он већ одавно желео да има. Он обви мараму око врата и пусти дуге крајичке да лепршају; први пут

је и оковратник кошуље, који је иначе увек носио повијен, достојанствено и мужевно подигао увис, до преко ушију, у неком наступу сељачке гордости, а затим, чим је избило седам часова, пође на пут, са ципелицама у џепу свог капута. Када је напуштао собу, неко чудно осећање гонило га је да оцу и мајци пружи руку, а на улици се осврнуо да баци још један поглед на кућу. „Још ћу помислити да овај деран јури за каквом женском“, рече Манц; „само би нам то још требало!“ Жена рече: „О, дао би Бог да нађе можда срећу! То би било добро за једног дечка!“ „Како да не!“ одговори Манц. „То му не гине! Биће заиста права небеска срећа ако тек буде имао несрећу да наиђе на такву алапачу! То би било добро за једног момчића! Наравно!“

Сали се прво упутно ка реци, где је хтео да сачека Врену; али успут се предомислио и пошао право у село, по Врену у кућу, јер му се чинило сувише дуго да чека до десет и по. Шта нас се тиче свет! мислио је. Помоћи нам нико неће, а ја сам поштен и никог се не плашим! Тако неочекивано ступи у Вренину собу, и исто тако неочекивано затече њу како већ потпуно одевена и удешена сиди и чека тренутак када ће моћи да пође, само су јој ципеле још недостајале. Али Сали застаде отворених уста као укопан усред собе када је угледао девојку, толико је она лепо изгледала. Имала је на себи само једноставну хаљину од плаво обојеног платна, али ова беше свежа и чиста и веома је добро стојала на витком телу. Око врата обвила је као снег белу мараму од муслина, и то беше све. Смеђа, коврџава коса била је веома уредно зачешљана и иначе тако дивље коврџе уоквириле су сада главу нежно и љупко; пошто Врена већ недељама готово уопште није излазила из куће, боја њеног лица постала је нежнија и прозрачнија, чему је допринела и претрпљена невоља и туга; али у ову прозрачност ули-

вале су сада љубав и радост све нове и нове млазеве руменила, а на груди заденула је лепу киту рузмарина, ружа и лепе кате. Седела је крај отвореног прозора и тихо и љупко удисала свеж сунчани јутарњи ваздух; али чим је угледала Салију, пружила му је обе своје лепе руке, обнажене до лаката, узвикнувши: „Како си добро учинио што си дошао већ сада и овамо! Али јеси ли ми донео ципеле? Занста? Нећу устати док их не будем имала на ногама!“ Он извуче из џепа предмет њене жудње и даде га жељној лепој девојци; она збаци с ногу старе и навуче нове, које су јој биле потаман. Тек тада се дигла са столице, извијала се у новим ципелама и узбуђено прошетала неколико пута горе доле. Уздигла је мало дугачку плаву хаљину и са задовољством посматрала црвене вумене машине које су украшавале ципеле, док је Сали нетремице гледао нежну, дражесну прилику, која се пред њим у љупком узбуђењу кретала и радовала. „Гледаш моју киту цвећа“, упита Врена, „зар је нисам лепо саставила? Знај да су ово последњи цветови које сам још нашла у овој пустоши. Ту једну ружицу, тамо лепу кату, а како су овако везане у киту, нико не би помислио да су покупљене из једног расула! Али време је сада да одем одавде, нема више ни цветка у врту, а и кућа је празна!“ Сали погледа уоколо и тек тада опази да су сви још преостали покретни предмети однети. „Јадна Врели!“ рече он; „зар су ти већ све однели?“ „Јуче су“, одговори она, „однели све што се могло покренути с места, и једва су ми оставили кревет. Али ја сам га одмах продала, па сад и ја имам новаца, гле!“ Извуче неколико сјајних, нових талира из џепа своје хаљине и показа му. „Овим“, настави она, „рече старалац сирочади, који такође беше овде, треба да потражим службу у каквом граду, и то још данас да кренем на пут!“ „Али овде занста више ничег и нема“, рече

Сали, пошто је бацио поглед у кухињу; „не видим ни цепанице, ни лончића, ни ножа. Па ти ниси ни доручковала?“ „Ништа!“ одговори Врена. „Могла сам да одем нешто да купим, али помислила сам да је боље да останем гладна, да бих што више могла да поједем у друштву с тобом, јер толико се томе радујем, ти нећеш веровати колико се радујем!“ „Када бих само смео да те дотакнем“, рече Сали, „већ бих ти показао како је мени у души; ти лепо, лепо створење!“ „Имаш право, поварно би ми цео мој украс, и ако мало поштедимо цвеће, то ће исто-временно бити од користи и мојој глави, коју ти иначе умеш лепо да удесиш!“ „Хајде сад, да пођемо!“ „Морамо још чекати док не дођу по кревет; јер затим ћу закључати празну кућу и више се у њу нећу вратити! Свој мали завежљај даћу на чување жени која је купила кревет“. Поседали су стога једно преко пута другог и чекали; убрзо дође сељанка, здепаста жена, гласна и говорљива; собом је довела момка да понесе постељу. Када ова жена угледа Врениног драгана, и нагиздану девојку саму, она разјапи уста и очи, подбочи се и викну: „Гле, гле, Врели! Добро си кренула! Имаш посетноца, а удесила си се као каква принцеза?“ „Зар нисам?“ одврати Врена, смејући се љубазно. „А знате ли ко је ово?“ „Па мислим да ће то бити Манцов Сали? Брда и долине не могу се састати, веле, али људи се састану! Чувај се ти, дете, и помисли како су прошли ваши родитељи!“ „Е, то се сада обрнуло и све се окренуло на добро“, одговори Врена смешећи се пријатељски и поверљиво, готово чак снисходљиво; „видите, Сали је мој женик!“ „Твој женик! Шта кажеш!“ „Да, и он је богат господин, добио је на лутрији сто хиљада форинти! Помислите само, жено!“ Ова потскочи, згрануто плесну рукама и викну: „Сто — сто хиљада форинти!“ „Сто хиљада форинти!“ уверавала је Врена озбиљно. „Господе Боже!

Па то није истина, ти ме лажеш, дете!" „Мислите шта хоћете!" „Али ако је истина и ти се удаш за њега, шта ћете урадити са новцем? Хоћеш ли занста да постанеш отмена госпођа?" „Разуме се, кроз три недеље прославићемо свадбу!" „Иди ми с очију, неваљала лажљивице!" „Купио је већ најлепшу кућу у Селдвину, са великим вртом и виноградом. Морате ме посетити када се будемо сместили, ја рачунам на то!" „Прођи ме се, ђаволице!" „Видећете како је тамо лепо! Спремићу вам дивну каву и послужити вас финим колачем са јајима и млеком, са маслацем и медом!" „О, ти шерету! Слободно рачунај на то да ћу ти доћи!" викну жена са похлепним изразом лица, а расле су јој већ зазубице за тим посластицама. „А ако дођете у подне и уморни сте од пијаце, увек ће вас чекати снажна чорба од меса и чаша вина!" „То ће ми пријати!" „А добићете и мало слаткиша или белог хлеба да понесете кући драгој дечници!" „Већ ми вода иде на уста!" „Згодна марамица око врата, или остатак свиле или каква лепа стара врпца за ваше сукње, или комад платна за кецељу јамачно ће се такође наћи, када будемо прегледали моје сандуке и ормане у каквом присном часу!" Жена се окрете на потпетици и кликћући потресе своје сукње. „А ако би ваш муж могао да обави какав користан посао са куповином земље или стоке, а недостаје му новаца, онда знате где треба да закуцате. Мој драги Сали биће срећан да у свако доба уложи готовину у нешто сигурно и повољно. А и сама ћу имати који уштеђени грош да помогнем присној пријатељници!" Сада жени више није било помоћи, она рече тронуто: „Увек сам говорила да си ти ваљано и добро и лепо дете! Нека да Господ да ти увек и вечито добро иде, и нека те благослови за оно што чиниш мени!" „Али за то тражим да и ви мени желите добра!" „То увек можеш тражити!" „И да увек вашу робу, било да је воће, или

кромпир, или поврће, прво донесете и понудите мени, пре но што пођете на пијацу, како бих била сигурна да имам при руци праву, ваљану сељанку, на коју могу да се ослоним! Оно што би други дао за вашу робу, даћу свакако и ја, и то са хиљаду радости, та ви ме познајете! Ах, ништа није лепше но када постоји добро и трајно пријатељство између имућне варошанке, која беспомоћно седи између своја четири зида а потребно јој је толико ствари, и ваљане и поштене жене са села, искусне у свему што је важно и корисно! Добро то дође у хиљаду случајева, у радости и у невољи, код кумства и код свадби, када се деца школују и причешћују, када пођу на занат или треба да крену у белн свет! Код неродице и поплава, код пожара и града, од чега нас сачувао Бог!“ „Од чега нас сачувао Бог!“ понови жена јецајући и обриса кецељом очи. „Каква си ти разборита и мудра невестица, да, теби ће увек ићи добро, јер иначе не би било правде на свету! Лепа си, чиста, паметна и мудра, вредна и вешта у свима пословима! Ниједна није финија ни боља од тебе, у селу и ван њега, а онај ко тебе има мора да поверује како је у рају, или је пак лопужа па ће онда са мношћом имати посла. Чуј, Сали! Гледај само да будеш добар према мојој Врели, иначе ћу ти ја већ показати; баш си ти батлија кад можеш да узбереш овакву ружицу!“ „Понесите сада и мој завежљај, као што сте ми обећали, и чувајте га док не пошаљем по њега. Можда ћу и сама доћи каруцама да га узмем, ако немате ништа против. Лончић млека нећете ми онда одбити, а можда какву лепу торту од бадема понећу већ сама уз то!“ „Мали враже, дај завежљај!“ Врена јој на бошчу постељних ствари, коју је већ понела на глави, натовари још и једну дугачку врећу у коју је потрпала све своје драгулије и прње, тако да је сирота жена стојала ту са читавом кулом која се клатнла на глави. „Чини

ми се да ће ми ипак бити готово сувише тешко да све понесем одједном“, рече она, „зар не бих могла да дођем још једанпут?“ „Не, не, морамо сместа поћи, јер имамо далек пут да превалимо, да посетимо неке отмене рођаке који су се сада појавили, откако смо богати! Знате већ како то иде!“ „Знам, знам! Па, нека те Бог чува, и помисли на мене у својој велелепности!“

Сељанка оде са својом кулом од бошча, с муком одржавајући равнотежу, а за њом је ишао њен мали слуга, који је стао у Вренин некад шарено обојени дрвени кревет, упро главом о његово небо покривено избледелим звездама, и сличан новом Самсону, зграбио два предња, танано изрезана стуба који су носили то небо. Када је Врена, наслоњена на Салија, гледала за овом поворком и видела покретни храм међу вртовима, она рече: „Од тога би се још могла направити каква лепа баштенска кућица или вењак, када би се поставио у какав врт, у њега унео сточић и клупица и око њега посадила лоза! Да ли би ти хтео да поседиш у таквој сеници, Сали?“ „Да, Врели! Нарочито када би лоза већ порасла!“ „Зашто још стојимо?“ упита Врена, „ништа нас више не задржава!“ „Онда ходи и закључај кућу. Које ћеш предати кључ?“ Врена се окрену. „Обесићу га ту на хелебарду; више од сто година била је у овој кући — чула сам како отац често прича — па сада стоји ту као последњи стражар!“ Окачили су зарђали кључ за зарђали завојак старог оружја, око којег су се виле пузавице, па онда кренуше. Међутим, Врена постаде још блеђа и неко време сакривала је очи, тако да је Сали морао да је води, док се нису удаљили неколико десетина корака. Али није се освртала. „Куда ћемо сад прво?“ упита она. „Поћи ћемо лепо преко поља“, одговори Сали, „и у радости провести цео дан, нећемо сувише журити, а предвече ћемо већ наћи какво место за игру!“ „До-

бро!" рече Врена; „целог дана бићемо заједно и нићи куда нам је воља. Али сада ми је зло од глади, хајдемо одмах да попијемо каву у другом селу!“ „Разуме се!“ рече Сали, „пожури да само одемо из овог села!“

Убрзо су били на отвореном пољу и тихо ишли, једно поред другог, преко рудина; беше лепо јутро, једне септембарске недеље, ни облачка не беше на небу, планине и шуме бежу покривене тананим, ваздушастим покривачем, што је целом пределу давало тајанственији и свечанији изглед; са свих страна одјекивала су црквена звона, ту складна дубока звонава неке богате варошице, тамо брбљива два звонца каквог малог, сиромашног села. Заљубљени пар заборавио је шта има да се деси на крају овог дана, и слободна даха а без речи предавао се искључиво радости, што чисто одевени и слободно, као два срећна људска бића која по праву припадају једно другом, могу да крену у празничну шетњу. Сваки звук који је прекидао празничну тишину или сваки далеки зов одјекивао им је потресно кроз душу: јер љубав јесте звоно које одзвања и најудаљеније и најравнодушније звуке и претвара их у неку нарочиту музику. Ма да су били гладни, пола сата пута до најближег села чинило им се само као корак-два, и оклевајући су ушли у гостиницу на улазу у село. Сали поручи добар доручак, и док су га спремали, посматрали су, мирни као бубице, сигурно и пријатно газдовање у великој чистој гостинској соби. Гостиничар беше истовремено и пекар, пециво које је управо извадио из пећи испуњавало је пријатним мирисом целу кућу, и хлеб сваке врсте доношен је овамо у крцатим корпицама, пошто су људи после службе Божје долазили по свој бели хлеб или ту пили своју јутарњу чашу пива. Гостиничарка, љубазна и чиста жена, удешавала је мирно и пријатељски своју децу, и како је које дете отпу-

штано испод мајчиних руку, дотрчало би пуно поверења до Врене, показивало јој своје дивоте и причало о свему оном чему се радовало и чиме се дичило. Када је стигла јака, миришљава кава, двоје младих сели су бојажљиво за сто, као да су их овамо позвали у госте. Убрзо су се, међутим, осмелили и скромно али блажено шапутали једно с другим; ах, како је Врени, која је почела да цвета, пријала добра кава, дебели скоруп, свежи још топли хлебчићи, лепи маслац и мед, омлет од јаја и каквих све ту посластица није било! Све је то пријало њој, јер је уз то гледала Салија, а јела је тако радосно као да је годину дана постила. Уз то се радовала лепом посуђу, сребрним кавеним кашичицама; јер гостионичарка изгледа да их је сматрала за уредне младе људе које ваља пристојно услужити, па је с времена на време и сама седала за њихов сто и причала са њима, а они су давали разборита обавештења која су се њој свидела. Доброј Врени беше некако неодлучно у души; није знала да ли би више волела да крене опет у поље, да сама са својим драгим лута кроз шуме и пољане, или више воли да остане у гостољубивој соби, да би бар на часак могла да сања како је на таквом дивном месту код куће. Али Сали олакша избор, опомињући часно и ревносно на полазак, као да имају да пођу на одређен и важан пут. Гостионичар и гостионичарка испратили су их до пред кућу и отпустили са најбољим жељама и пријатељским осећањима, придобијени њиховим добрим понашањем, упркос сиромаштва које је провиривало, а јадни млади људи опростили су се са најлепшим манирима на свету, и кренули чедно и уљудно. Али и када су већ опет били напољу и зашли у пространу храстову шуму, још су на исто такав начин корачали једно поред другог, потонули у пријатне снове, као да не долазе из домова уништених свађом и бедом, већ су деца пристојних људи

која иду својим путем ношена љупком надом. Вре-на је сетно оборила главицу на цвећем закићене гру-ди и са рукама брижљиво припијеним уз хаљину ходала по глатком, влажном шумском тлу; Сали, ме-ђутим, корачао је витко усправан, брзо и замишље-но, очију упртих у чврста храстова стабла, као какав сељак који размишља која би дрвета било нај-боље посећи. Најзад су се пробудили из ових јало-вих снова, погледали се и опазили да још иду у истом ставу у којем су напустили гостионицу; пору-менели су и тужно оборили главе. Али младост не зна за жалост, шума беше зелена, небо плаво а они сами у широком свету, па су се убрзо опет препусти-ли овом осећању. Али нису више дуго остали сами, јер леп шумски пут оживео је од младих шетача у групи, као и од појединих парова, који су шалећи се и певајући проводили време после службе Божје. Јер сељаци имају исто тако своја изабрана шетали-шта и излетничке шуме као и варошани, само с том разликом што њихова шеталишта не траже издатке за њихово одржавање, а још су лепша; они се ше-тају не само са неким особитим смислом за недељу кроз своја поља која цветају и дозревају, већ праве и веома одабране шетње у шумарке и дуж зелених брежуљака, седају ту на какав привлачан ђувик ко-ји пружа леп изглед на околну равницу, тамо на ивицу какве шуме, певају своје песме и предају се сасвим лагодно утиску лепе дивљине; и пошто они то очигледно не чине као покајање, већ за своје за-довољство, може се ваљда претпоставити да имају смисла за природу, чак и без обзира на њене кори-сти. Увек оберу какву зелену биљницу, млади момци као и старице које пођу да траже старе путеве сво-је младости, па чак и крути сељаци у најбољим рад-ним годинама, када иду пољем, радо отсеку витку шиблику, чим зађу у шуму, и ољуште листиће од којих оставе само зелену кичицу на врху. Такве пру-

тиће носе као скиптар пред собом; када уђу у какву судницу или канцеларију, пажљиво ставе прут у један угао, али ни после најозбиљнијих преговора не заборављају да га опет дигну и неоштећен донесу кући, где је тек најмлађем мезимцу допуштено да га скида.

Када су Сали и Врена угледали те многе шетаче, насмејали су се иза њихових леђа и радовали што су такође удвоје, али су шмугнули у страну на уже шумске путање, где су се губили у дубокој самоћи. Задржавали би се где им се свиђало, журили даље па опет се одмарали, и као што на небу не беше ниједног облачка, тако ниједна брига није у овим часовима мутила њихову душу; заборављали су одакле су дошли и куда иду, и понашали се притом тако пристojно и уредно да је упркос свег радосног узбуђења и кретања Вренин љупки, једноставни украс остао онако свеж и неоштећен као што је ујутру био. Сали се на овом путу није понашао као готово двадесетогодишњи момак са села или син једног пропалог крчмара, већ као да је неколико година млађи и веома добро васпитан, и беше готово шаљиво како не скида поглед са своје љупке, веселе Врене, пун нежности, брижног старања и поштовања. Јер јадни сиротани морали су тог једног дана, који им је остављен, да проживе све ставове и расположења љубави, да подједнако надокнаде изгубљене дане нежнијег доба као и да унапред изузму страстан крај, давањем свог живота.

Тако су од дугог ходања поново огладнели па су се обрадовали када су са врха једног шумовитог брда угледали пред собом блиставо село, где су хтели да ручају. Брзо су сишли, али су онда исто тако уљудно ступили у ово село као што су напустили оно раније. На путу не беше никог ко би их познао; јер нарочито Врена није у току последњих година уопште одлазила међу свет а још мање у

друга села. Зато су давали утисак пријатног, часног младог пара, који неким послом пролази овим крајем. Ушли су у прву гостионицу села, где је Сали поручио обилан ручак; посебан сто постављен им је празнично, и они су опет тихо и скромно седели и загледали зидове, лепо обложене ораховином, сеоски, али сјајан и добро уређен бифе од истог дрвета, и светле, беле завесе на прозорима. Гостионичарка пришла је услужно и положила на сто посуђе пуно свежег цвећа. „Док не дође чорба“, рече она, „можете, ако вам је воља, засад очи да заситите овом китом цвећа. По свему судећи, ако је дозвољено да питам, ви сте вереници који јамачно одлазите у град да се сутра венчате?“ Врена поцрвене и не усуди се да дигне поглед, Сали такође ништа не рече, а гостионичарка настави: „Па, ви сте додуше обоје још веома млади, али ко се рано жени, дуго живи, каже се понекад, а ви бар изгледате лепо и ваљано и није вам потребно да се кријете. Уредни људи могу нешто да постигну, када се споје овако млади и када су вредни и верни. Али то наравно морате бити, јер време је кратко па ипак дугачко, и наилазе многи дани, многи дани! Шта ћете, лепи су доста и забавни уз то, ако умете њима ваљано да газдујете! Не замерите, али весели ме да вас гледам, толико сте лепи и млади!“ Келнерица донесе чорбу, и пошто је један део ових речи чула, а желела и сама да се уда, она завидљивим очима погледа Врену, која је, по њеном мишљењу, кренула тако успешним путевима. У суседној соби пусти немила девојка на вољу својој злоби и рече гостионичарки, која је ту нешто пословала, толико гласно да се могло чути: „То вам је опет неки пробисвет! Овако, како стоје, јуре у град да се венчају, без гроша у џепу, без пријатеља, без девојачке спреме и без другог изгледа сем на беду и просјачење! На што ће то изићи ако се венчавају оваква створе-

ња која још не умеју сама да навлаче ни свој капут, нити да скувају чорбу? Жао ми је само оног згодног младића, лепо ће га удесити његова млада јараница!“ „Пст! Хоћеш ли да умукнеш, ти злобно створење!“ викну гостиничарка. „Њих да не дираш! То су сигурно сасвим уредни млади људи из оног планинског краја где су фабрике; одевени су оскудно, али чисто, па ако се само воле и ако су радни, даље ће дотерати но ти с твојим злим језиком! Ти, дабогме, можеш још дуго да чекаш док неко дође по тебе, ако не будеш љубазнија, ти киселице пакосна!“

Тако је Врена уживала у свима радостима младе невесте која путује на венчање: добронамерни говор и храбрење једне веома разборите жене, завест једне пакосне особе, орне за удају, која је из злобе хвалила и жалила њеног драгана, и изврстан ручак у друштву драгог. Лице јој је пламтело као црвен каранфил, срце лупало, али је она ипак јела и пила са добрим апетитом, и са келнерицом била утолико учтивија, али није могла а да притом нежно не погледа Салија и тихо му нешто не шапне, тако да и овом постаде сасвим чудно у души. Међутим су дуго и удобно седели за столом, као да оклевају и зазиру да изиђу из љупке обмане. Гостиничарка на крају донесе слаткише, и Сали поручи уз то финије и јаче вино, које је Врени, када је мало сркнула, као пламен прострујало кроз жиле: али она се чувала, пијуцкала само мало, с времена на време, и седела тако чедно и срамежљиво као каква истинска невеста. Напола је играла ову улогу из шеретлука и из жеље да види како то изгледа, а напола се заиста тако осећала у души; од стрепње и жарке љубави хтеде срце да јој препукне, тако да се њој учини одједном претесно између четири зида, па затражи да пођу. Као да им беше зазорно да путем буду опет толико по страни и усамљени;

јер без претходног договора пођоше даље главним друмом, кроз људску вреву, и нису гледали ни десно ни лево. Али када су изишли из села и прилазили суседном, где беше црквена слава, Врена се обеси о Салијеву руку и шапну му дрхтаве речи: „Сали, зашто да не будемо своји и срећни!“ „Ни ја не знам зашто!“ одговори он и управи свој поглед у благо јесење сунце, које је ткало свој покривач над широким пољем и равницом, и он мораде да се савлада и своје лице сасвим чудно да искриви. Застали су да се пољубе; али појавили су се неки људи, па су одустали од своје намере и пошли даље. Велико село у којем беше заветина оживело је већ од радосног узбуђења народа; из велике гостионице орила се раскошна музика за игру, пошто је сеоска омладина већ око подне отпочела с игранком, а на тргу пред гостионицом приређен је мали вашар, који су сачињавале неколике продавнице слаткиша и колача и шатре у којима су изложили разне драгулије, а око којих су се тискала деца и онај свет који се засада задовољавао разгледањем. Сали и Врена пришли су такође изложеним дивотама и напајали очи њима; обоје су истовремено спустили руку у џеп и свако од њих желело је другом нешто да поклони, кад су већ први и једини пут заједно на вашару. Сали купи велику кућу од меденог колача, бело обојену преливом од шећера, са зеленим кровом на којем су седели бели голубови и из чијег димњака је мали Амор вирио удешен као оџар; на отвореним прозорима грлио се буцмаст млад свет мајушних румених усташца, која су се ваљано љубила, пошто је површни, умешни сликар једном мрљанцом направио одмах двоје малих уста, која су се сливала једна у друга. Црне тачкице претстављале су веселе очице. А над ружичастим вратима куће исписани су ови стихови:

„Под кров ми дођи, драгано,
Ал' ногом ступај лагано,
Овде ће дан и цела ноћ
У грљењу нам само проћ!“

Драгана мило цвркуће:
„О, друже љубљени мој,
Теби сам само пошла,
Уз мене само стој!

Промислила сам добро све,
Ни од чег' ја страха немам,
О речи само драге две
Ја увек мислим и сневам:

Волим те и да ме волиш;
До смрти то да ми збориш!
И истину да кажем сву:
Једино то и тражим ту“.

„Па уђи онда смело
И врши обичај!“

Један господин у плавом фраку и једна госпа са веома високим грудима, насликани лево и десно на зиду, позивали су једно друго у кућу, у духу ових стихова. Врена, међутим, поклони Салију срце, на чијој је једној страни била налепљена цедуљица са речима:

Један слатки бадем у срцу је овом,
Ал' је слађа љубав моја за тобом! —

А на другој страни:

Кад поједеш срце, реч ова нек се зна:
Много пре но моја љубав увенућу ја!

Марљиво су читали изреке, и никад нешто испевано и наштампано није примљено са већим одушевљењем нити је дубље проосећано од ових стихова са медених колача; сматрали су да је оно што читају састављено са нарочитом намером управо за њих, толико је одговарало њиховом расположењу. „Ах“, уздахну Врена, „ти ми поклањаш кућу! А и ја сам теби поклонила једну, и то ону праву; јер наше срце сад је кућа наша, у којој живимо, и ми, слично пужевима, носимо свој стан собом! Друге куће ми немамо!“ „Па онда смо ми два пужа од којих сваки носи кућицу свог друга!“ рече Сали, а Врена узврати: „Утолико мање смемо да се удаљујемо једно од другог, како би свако од нас остало близу свом стану!“ Међутим, нису знали да у својим говорима збијају исте онакве шале какве су се могле читати на разнo уобличеним меденим колачима, па су наставили да проучавају ту слатку, просту љубавну литературу, која ту беше изложена и нарочито на богато украшеним малим и великим срцима излепљена. Све им се чинило лепо и једино уместно; када је Врена на једном позлаћеном срцу, које је као каква лира имало затегнуте жице, прочитала ове речи: „Моје је срце као лира, чим га дирнеш оно засвира!“ доспела је у тако музичко расположење да јој се чинило да чује звучање свог рођеног срца. Била је ту и једна слика Наполеона, али је она морала да буде и носилац једне љубавне изреке, јер испод ње беше исписано: „Поносит, велик, дичан јунак беше Наполеон, челични мач а камено срце имађаше он! Љубав моја има лепе руже лик, али је срце њено верно к'о челик!“ Али док су обоје изгледали задубљени у читање, свако од њих искористило је прилику да кришом понешто купи. Сали узе за Врену позлаћен мали прстен са зеленим каменчићем од стакла, а Врена купи прстен од црног рога дивокозе, са утиснутим златним спомен-

ком. Вероватно су имали исту мисао да ове бедне знаке дарују једно другом на растанку.

Док су се они удубљивали у разгледање изложених стварчица, толико су се занели да нису ни приметили како се постепено око њих образовао читав круг људи који су их пажљиво и радознано посматрали. Јер пошто је ту било много младих момака и девојака из њиховог села њих су познали па су сада сви на извесном отстојању застали око њих и са чуђењем гледали тај гиздави млади пар, који као да је у својој побожној нежности заборавио цео свет око себе. „Гле!“ чуло се са свих страна, „па то је донста Врена Марти са Салијем из града! Па ти су се лепо нашли и везали! Па каква нежност, какво пријатељство, гледајте само, гледајте! Куда ови смерају?“ Чуђење ових посматрача беше сасвим чудно састављено из сажаљења према њиховој несрећи, презирања пропасти и злобе њихових родитеља, и зависти због среће и слоге младог пара, који је на један сасвим необичан и готово отмен начин био заљубљен и узбуђен, и који је у тој својој неограниченој оданости и свом samozабраву суровом свету изгледао исто толико туђ као и у својој напуштености и сиротињи. Када су се најзад ипак освестили и погледали око себе, видели су свуда само лица која су бленула у њих; нико их није поздрављивао и они нису знали треба ли неког да поздраве; ово туђење и нељубазност беше међутим са обе стране више збуђеност но намера. Врену обузе страх и нека унутарња врелина, она пребледе па поцрвене, али Сали је узе за руку и одведе јадно створење, које је — са његовом кућицом у руци — вољно пошло за њим, ма да су трубе у гостионици весело трештале, а оно осећало толику жељу да игра. „Овде не можемо играти!“ рече Сали, када су се мало удаљили, „чини ми се да бисмо овде нашли мало радости!“ „Свакако“, одговори Врена тужно,

„најбоље ће бити да уопште напустимо ту намеру, а ја да тражим где ћу да се склоним!“ „Не“, викну Сали, „ти мораш играти, зато сам ти донео ципеле! Поћи ћемо онамо где се весели сиротиња, у коју и ми спадамо, тамо нас неће презирати; у „Рајској башти“ такође се увек игра када је овде заветина, пошто и она припада овој црквеној општини; пођимо онамо, тамо можеш за нужду и да преноћиш“. Врена се стресе при помисли да први пут у свом животу треба да спава у неком непознатом месту; али немајући своје воље пође за својим вођом, који сада беше све што је имала на свету. „Рајска башта“ беше гостиница која је лепо лежала на једном усамљеном обронку планине, одакле се пружао отворен поглед далеко у равницу; али приликом оваквих светковина у гостиницу је навраћао само сиромашнији свет, деца малих сељака и надничара па чак и чергари. Пре сто година сазидао је зграду неки богат особењак као малу пољску кућицу, али после њега нико није хтео у њој да станује, па пошто место ни за што друго није могло да буде употребљено, чудни летњиковац почео је да пропада и најзад доспео у руке једном гостиничару који је ту отворио своју радњу. Међутим, име и сама грађевина која је том имену одговарала остали су и даље. Зграда се састојала само из приземља, над којим се налазила отворена тераса, чији су кров, на сва четири угла, носили кипови од пешчаника, који су претстављали четири арханђела и били изједени од зуба времена. На первазу крова свуд наоколо седели су мали анђели-свирачи, дебелих образа и трбушчића, свирајући у трокутник, виолину, флауту, цимбало и тамбурин, а ови инструменти, такође од пешчаника, били су некад позлаћени. Таваница и ограда терасе, као и остали зидови куће били су покривени избледелим фрескама, које су претстављале весела јата анђела, и свеце како играју и певају.

Али све то беше замазано и неразговорно као какав сан, сем тога још и покривено густим сплетом винове лозе, а модро, зрело грожђе висило је свуда на лози. Око куће стојали су задивљали кестенови, а чворновати, јакни бокори ружа, настављајући живот за свој рачун, расли су ту и тамо тако дивље као по другим местима грмље зове. Тераса је служила као дворана за игру; када се Сали приближио са Вреном, већ су издалека угледали парове како се врте под отвореним кровом, а свуда око куће банчило је и грајало мноштво веселих гостију. Врена, која је побожно и сетно носила своју кућу љубави, личила је на какву свету ктиторку на старим иконама, која на длану носи модел цркве или манастира које је саградила као своју задужбину; али од оне побожне задужбине која је њој била у души, ништа није могло да буде. Међутим, када је чула дивљу музику која је одјекивала са терасе, заборавила је сав свој јад и најзад ништа друго није желела но да игра са Салијем. Тискали су се кроз гомилу гостију који су седели пред кућом и у гостинској соби — пропалице из Селдвила, које су приредиле јевтин излет у поље, сиротиња из целе околине — и попели се на терасу, где су сместа почели да играју валцер, не скидајући поглед једно с другог. Тек кад је музика умукнула, погледали су око себе. Врена је своју кућицу згњечила и изломила, и управо хтеде да је због тога обузме туга, када се још више уплаши угледавши црног свирача у близини. Седео је на клупи која је стојала на једном столу и изгледао црн као обично; само је данас заденоу зелену јелову гранчицу за свој шеширић; крај ногу имао је боцу црног вина и једну чашу, које никад није обарао ма да се непрестано праћакао при свирању, па је тако изводио као неку игру на јајима. Поред њега седео је још неки леп али тужан младић са ловачким рогом, а неки грбавцац стојао је

поред контрабаса. И Сали се уплашио када је угледао свирача; али овај их најљубазније поздрави и викну: „Знао сам ипак да ћу вам још једном свирати за игру! Веселите се што боље, душице моје, и напијте ми!“ Он понуди Салију пуну чашу, Сали отпи наздрављајући му. Када је свирач опазио како је Врена преплашена, он покуша да је умири љубазним речима и направи неколико готово љупких шала које су њу натерале на смех. Она се опет расположи и сада су били задовољни што су овде нашли познаника па се такорећи налазе под свирачевом нарочитом заштитом. Играли су без предаха, заборављајући себе и свет у игри, песми и жагору који су се орили у кући и ван ње и са планине далеко одјекивали у равницу, која се постепено покривала сребрним дахом јесење ноћи. Играли су док није пао мрак и док се највећи део веселих гостију, клатећи се и подврискујући, није разлишао на све стране. Они који су остали беху прави чергари, бескућници који су весели дан хтели да употпуне веселом ноћи. Међу њима беху неки који као да су били добри познаници црног свирача, а изгледали су необично у својој чудно састављеној ношњи. Нарочито је падао у очи неки младић, који је носио зелени капут и згужван сламни шешир, око којег је везао венац од оскоруша. Водио је са собом неку дивљу особу, која је носила сукњу од као трешња црвеног памучног платна са белим бобицама, а око главе ставила обруч од винове лозе, тако да се на свакој слепоочници клатио по један плави грозд. Овај пар беше најразуданији, играо је и певао неуморно и као да се појављивао по свима угловима истовремено. Беше ту још и нека витка, лепа девојка, у црној свиленој хаљини а на глави са белом марамом, чији је крајичак висно опуштен низ леђа. Марама је имала уткане црвене пруге и свакако некад била добар платнен пешкир или убрус. Међутим,

испод мараме блистала су се два ока плава као љубичица. Око врата и на грудима висно је шестоструки ланац од оскоруша нанизаних на конач и замењивао најлепши низ корала. Ова прилика играла је све време сама и упорно одбијала да заигра са којим од момака. Ипак се љупко и лако вртела и сваки пут би се насмешила када би пролазила поред тужног дувача, нашто би он увек окренуо главу. Беше ту још неколико веселих жена са њиховим заштитницима, сви оскудна изгледа, али утолико радоснији и сложнији. Када је сасвим пала ноћ, гостионичар није хтео да запали светлиљке, тврдећи да их ветар опет гаси, а сем тога појавиће се ускоро и пун месец, па за оно што ће му ова господа платити, добра је и месечина. Ова изјава примљена је са великим допадањем, цела дружина поставила се крај оgrade отворене дворане, да посматра рађање месеца чије је руменило већ светлело на обзору; и чим се он појавио и бацио своје зраке косо кроз терасу „Рајске баште“, наставили су игру по месечини, и то тако тихо, уљудно и радосно као да играју при блештавој светлости стотине воштаних свећа. Чудесно осветљење стварало је већу присност и зближило присутне, тако да се Сали и Врена нису могли да отму, па су се умешали у свеопшту веселост и играли и са другима. Али сваки пут, када би за неко време били одвојени, полетели би једно другом у сусрет и славили виђење као да су се годинама тражили и најзад нашли. Сали је правио жалосно и зловољно лице када је играо са другом девојком и непрестано се окретао према Врени, која га није погледала када је лебдећи пролазила поред њега, пламтела као румена ружа и изгледала пресрећна, без обзира с ким је играла. „Јеси ли љубоморан, Сали?“ упита га када су се свирачи заморили и престали са свирком. „Боже сачувај!“ одговори он, „не знам ни како бих то отпочео!“ „Па што си тако

љутит када играм с другим?" „Нисам љутит због тога, већ зато што морам да играм с другом! Не могу да поднесем ниједну другу девојку, чини ми се као да држим кладу у рукама, када то ниси ти! А ти? Како је теби?" „Ох, ја сам увек као на небесима, када само играм а знам да си ти присутан! Али ја мислим да бих се сместа срушила мртва када би ти отишао а мене оставио овде!" Сишли су и стојали пред кућом; Врена га обгрли обема рукама, приљубивши се својим витким, уздрхталим телом уз њега, прислони свој горући образ, влажан од врелих суза, на његово лице и рече јецајући: „Не можемо остати заједно, па ипак не могу да те оставим, ни тренутка више, ни једног јединог минута!" Сали загрли и снажно привуче девојку, покривајући њено лице врелим пољупцима. Његове збуњене мисли бориле су се да нађу излаза, али га нису налазиле. Ако би се беда и безнадежност његовог порекла и могли савладати, његова младост и неискусна страст нису били таквог кова да би он могао себи да наметне и да издржи дуго време искушења и одрицања, а затим је ту још и Вренин отац, кога је он унесрећно за цео живот. Осећање да се у грађанском свету само у једном потпуно часном браку, чисте савести, може бити срећан, беше у њему исто толико живо као и у Врени, и у овим напуштеним створењима био је то последњи пламен части који је у ранија времена пламтео у њиховим домовима, а који су њихови оцеви, осећајући се безбедни, једним на изглед безначајним промашајем угасили и уништили, када су — сматрајући да ће управо ту част појачати увећањем свог власништва — тако непромишљено присвојили имање једног несталог човека, — сасвим без опасности како су они мислили. То се додуше дешава свакодневно; али судбина понекад истакне таквог човека као пример и пусти да се састану два таква чувара своје домаће части и

свог имања, који се онда неминовно прождиру и раскомадају као две дивље звери. Јер они који проширују земљу не греше у рачуну само на престолима, већ понекад и у најнижим колибама, па доспевају на сасвим супротан крај од оног куда су хтели да стигну, и штит части претвара се за трен ока у плочу срамоте. Међутим Сали и Врена видели су још част свога дома у нежним годинама свог детињства и сећали су се како су били лепо негована децница и да су им оцеви изгледали као и други људи, поштовани и безбедни. Затим су дуго времена били раздвојени, па када су се опет нашли, гледали су у себи истовремено и ишчезлу срећу своје куће и њихове љубави само су се утолико грчевитије хватале и уплитале једна у другу. Желели су од свег срца да буду весели и срећни, али само на добром тлу и ваљаној подлози, а ова им се чинила недостижна, док би се њихова усталасана крв најрадије одмах слила. „Сада је поћ“, викну Врена, „и треба да се растане-мо!“ „Да одем кући и тебе да оставим саму?“ крикну Сали, „не, то не могу!“ „Онда ће настати дан и неће нам бити нимало боље!“

„Даћу вам један савет, ви будаласта створења!“ чу се пискав глас иза њихових леђа и свирач ступи пред њих. „Стојите ту“, рече он, „не знате куда ћете, а волите се. Саветујем вам да се узмете овако како стојите, и да не губите време. Пођите са мном и са мојим добрим пријатељима у брда, тамо вам није потребан ни поп, ни новац, ни исправе, ни част, ни постела, ништа сем ваше добре воље! Код нас није баш толико лоше, ваздух је здрав а хране има доста ако не седиш скрштених руку; зелене шуме су наша кућа, где се волимо како нам је воља, а зими удесимо најтоплија скровишта или се увлачимо сељацима у топло сено. Дакле, одлучите се брзо, прославите одмах овде свадбу па дођите са нама, онда ћете бити ослобођени свих брига и бићете своји

увек и вечито, бар докле год вам се свиђа; јер крај нашег слободног живота доживећете старост, то ми можете веровати! Немојте можда мислити да сам злопамтило, да хоћу да вам вратим оно што су ваши стари мени учинили! Не! Чини ми додуше радост да вас видим како сте стигли на ову тачку где сте сад; али тиме се ја задовољавам и бићу вам од помоћи и на услузи ако ме послушате и поћете са мном". Занста је то говорио искреним и пријатељским гласом. „Дакле, размислите мало, али послушајте мој савет који је добар! Оставите свет, узмите се и немојте никог питати! Помислите на веселу брачну постељу у дубокој шуми или у каквом пласту сена, ако вам је у шуми сувише хладно!" С тим речима врати се у кућу. Врена је дрхтала у Салијевом загрљају, а овај рече: „Шта кажеш на то? Мени се чини да не би било лоше када бисмо пљунули на цео свет, али се зато волели без препрека и без граница!" Али говорио је то више као очајничку шалу него озбиљно. Међутим Врена одговори простодушно и пољуби га: „Не, не бих волела да одем онамо, јер ни тамо не живе по мом укусу. Младић са ловачким рогом и девојка са свиленом сукњом нападају на исти начин једно другом и веле да су били веома заљубљени. Међутим га је та особа прошле недеље први пут преварила, што њему неће да уђе у главу, па зато је он толико тужан и дури се на њу и на остале, који га исмевају. Она, пак, врши обесно покајање, играјући сама и не говорећи ни с ким, а тиме му се само руга. Јадном свирачу се види да ће се још данас измирити с њом. Али тамо где се тако ради ја не бих хтела да будем, јер никад не бих хтела да те изневерим, нако бих иначе све поднела само да те имам!" Сирота Врена, међутим, као да је била у све жешћој грозници, наслоњена на Салијеве груди; јер већ од подне, када је она гостионичарка њу сматрала за невесту а она без поговора

изигравала младу, пламтелo је у њеној крви невестинско осећање, и што је ствар била безнадежнија, утолико бешње и несавладљивије. Ни Салију није било боље, пошто су речи свирача, ма да он није желео да га послуша, ипак помутиле његову памет, и он рече сметено, гласом који је запињао: „Ходи унутра, морамо бар још нешто појести и попити“. Ушли су у гостинску собу, где никог више није било сем малене дружине чергара без завичаја, који су седели за столом и јели своју мршаву вечеру. „Ево наших вереника!“ викну свирач, „сад будите весели и радосни и пустите да вас спојимо!“ Приморали су их да седну за сто, а они су, бежећи од себе самих, пришли друштву: били су срећни да само за тренутак буду међу људима. Сали поручи вина и богатија јела, па отпоче велика свечаност. Тужни и дурљиви младић измирио се са неверницом и љубавни пар миловао се у пожудном блаженству; онај други дивљи пар певао је и пио и такође није заостајао у изливима љубави, а свирач и грбавац грајали су насумце. Сали и Врена седели су тихо, загрљени; одједном свирач нареди да све заћуте и изведе шаљиву церемонију, која је претстављала венчање. Морали су да пруже једно другом руку, друштво је устало и сви су једни за другима прилазили њима да им честитају и да их у њиховој заједници поздраве добродошлицом. Пустили су да им честитају, не говорећи ни речи и гледали на све то као на шалу, ма да их је притом подилазила час језа час ватра.

Мали скуп постаде сад све бучнији и узбуђенији, распаљен јачим вином, док свирач одједном не опомену да треба да пођу. „Далек нам је пут“, викну он, „а поноћ је прошла! Устајте! Да испратимо младенце, а ја ћу поћи напред свирајући у ћемане, да ћете чуда доживети!“ Пошто збуњени несрећници нису знали ништа боље и уопште били сасвим по-

метени, нису се ни овог пута опирали када су их поставили напред и остала два пара образовала поворку за њима, коју је грбавац завршио, носећи контрабас на рамену. Црни свирач пође напред и свирао је као помаман силазећи низ брег; остали су се смејали, певали и скакали за њим. Тако је луда ноћна поворка пролазила кроз тиха поља и кроз родно село Салија и Врене, чији су становници већ одавно спавали.

Када су доспели у мирне улице и прошли крај својих родитељских домова, њих обузе неко болно — дивље расположење, па су се утркивали са осталима поигравајући за црним свирачем, љубили се, смејали и плакали. Играли су и пењући се на хумку преко које их је свирач водио, где су се простирале оне три њиве, а горе је црни момак још помамније превлачно гудалом, скакао и поигравао као каква авет, а његови другови нису заостајали у разузданости, тако да је на тихој узвишици било право врзино коло; чак и грбавац скакутао је дахћући са својим теретом на рамену, и као да нико никог више није видео. Сали чвршће ухвати Врену и примора је да застане; јер он је први дошао опет себи. Да би ћутала, пољубио је плахо њена уста, пошто се она била потпуно занела и гласно певала. Она га најзад разумеде, па су стојали тихо и послушкујући, док њихова суманута свадбена пратња није одјурила дуж поља и, не приметивши да њих нема, ишчезла полетевши узводно обалом реке. Ђемане, смех девојака и подврискивање младића одјекивали су још неко време кроз ноћ, док најзад није све умукнуло и настала тишина.

„Од њих смо побегли“, рече Сали, „али како ћемо побећи од нас самих? Како можемо да се избегавамо?“

Врена није била у стању да одговори и лежала је, одахнувши дубоко, на његовим грудима. „Није

ли боље да те вратим у село и пробудим људе, да те приме под кров? Сутра можеш онда да пођеш својим путем и сигурно ће ти бити добро, ти ћеш свуда добро проћи!"

„Добро проћи, без тебе!"

„Мораш ме заборавити!"

„То нећу никада! Зар би ти то могао?"

„О томе се не ради, срце моје!" рече Сали и миловаше њене вреле образе, час један час други, према томе како је она страсно бацајући се окретала своју главу на његовим грудима. „Сада се ради само о теби; ти си још толико млада и може ти још на свима путевима добро поћи!"

„А не и теби, ти старче?"

„Ходи!" рече Сали и повуче је даље. Али пошли су само неколико корака па опет застали, да би се удобније грлили и миловали. Тишина света певала им је и свирала кроз душу, чула се само река како тамо доле тихо и љупко жубори ваљајући се полако.

„Како је лепо свуд наоколо! Зар не чујеш како нешто одзвања, као каква лепа песма или звоњава!"

„То је вода која шуми! Иначе је све тихо".

„Не, то је још и нешто друго, ту, тамо напољу, свуда звучи!"

„Чини ми се да чујемо нашу сопствену крв како нам зуји у ушима!"

Ослушкивали су неко време уображене или истинске звуке, који су потицали од велике тишине или које су бркали са чаробним дејством месечине, која је близу и далеко треперила над белом јесењом маглом што се дубоко спустила на поља. Врени одједном нешто паде на памет; она потражи и извади из груди неки предмет и рече: „Купила сам ти још једну успомену коју сам хтела да ти дам!" И даде му прост прстен и натакну му га сама на прст. И Сали извади свој прстенчић и стави га на Вренин прст, говорећи: „Тако смо дакле имали исту

мисао!“ Врена испружи руку у бледу сребрнкасту светлост и погледа прстен. „Где, као какав фини прстен!“ рече смејући се; „сада смо дакле ипак прстеновани и заручени, ти си мој муж, а ја твоја жена, замислићемо то само један тренутак, само док онај облачак магле не пређе преко месеца или док не избројимо дванаест! Пољуби ме дванаест пута!“

Сали је дакако волео исто тако дубоко као и Врена, али питање венчања ипак у њему није било толико страсно живо као неко одређено „или-или“, једно непосредно питање бити или не бити, као у Врени, која беше у стању само то једно да осећа и са страсном одлучношћу у томе гледала непосредно смрт или живот. Али сада му је најзад пукло пред очима, и женствено осећање младе девојке постало је намах у њему једна дивља и жарка жудња, и нека пламена светлост расветлила му је чула. Ма колико да је већ жарко грлио и миловао Врену, сада је то чинио ипак сасвим друкчије и бурније, и обасипао њено лице пољупцима. Врена је, и поред своје сопствене страсти, сместа осетила ову промену и кроз њено цело тело прође јак дрхтај, но пре но што је облачак магле прешао преко месеца, и она је била захваћена том променом. У страсном миловању и отимању сусреле су се њихове руке, украшене прстеном, и шчепале се чврсто, као да саме од себе обављају венчање, без наређења једне воље. Салијево срце час је лупало као чекић, час је престајало да бије, дисао је тешко и изговорио тихо: „За нас постоји само једно, Врена, одржаћемо свадбу овог часа а затим поћи из света — тамо је дубока вода — тамо нас нико више неће раздвојити, а били смо заједно — да ли кратко или дуго, то нам онда може бити свеједно“.

Врена одговори одмах: „Сали — то што ти сада кажеш, одавно сам већ у себи помислила и решила, наиме да бисмо могли умрети и да би онда

све било свршено — закупи ми се дакле да ћеш са мном умрети!“

„То као да је већ и учињено, нико те више неће узети из мојих руку но само смрт!“ викну Сали ван себе. Врена, међутим, одахну дубоко, сузе радоснице потекоше из њених очију; она се усправи и лака као птица полете преко поља доле ка реци. Сали похита за њом; јер он је помислио да она хоће да му побегне, а Врена је веровала да он хоће да је задржи, тако су јурили једно за другим, и Врена се смејала као дете које неће да буде ухваћено. „Већ се кајеш?“ викнуше једно другом, када су стигли до реке и ухватили се; „не! све се више радујем!“ гласно је одговор. Ослобођени свих брига пошли су низ обалу и престизали таласе који су се ваљали, тако су журно тражили место где ће моћи да се наместе, јер њихова страст видела је сада само пијанство среће које је лежало у њиховом сједињењу, и цела вредност и садржина осталог живота била је згуснута у њему; шта ће затим доћи, смрт и пропаст, беше за њих као дах, као ништа, и помишљали су мање на то но што лакомислен човек мисли како ће живети идућег дана, када потроши последње што има.

„Моје цвеће поћи ће испред мене“, викну Врена, „погледај, сасвим је пропало и увело!“ Скиде га са груди, баци у воду, и уз то гласно запева: „Но слађа но бадем је моја љубав за тобом!“

„Стој!“ викну Сали. „Ево твоја брачна постеља!“

Стигли су до пута који је од села водио ка реци, и ту се налазио мостић за пристајање, о који беше привезан брод натоварен сеном. У неком дивљем расположењу поче он да одвезује јаке конопце. Врена смејући се зграби његову руку и викну: „Шта си наумио? Нећемо ваљда на крају крајева још и украсти сељацима њихов брод са сеном?“ „То нека је мираз који нам дају, постеља која плови, ка-

кву још ниједна цевеста није имала! Уосталом, на-
ћи ће опет свој брод доле, куда и иначе треба да
стигне, и неће знати шта се с њим догодило. Гле,
већ се клати и хоће напоље!”

Брод је лежао неколико корака удаљен од оба-
ле у дубљој води. Сали високо подиже Врену на
својим рукама и пође кроз воду ка броду; али она
га је тако плахо и узјогуњено миловала и праћа-
кала се као риба да он није могао да се држи ус-
правно у води која га је вукла собом. Она је поку-
шавала да лице и руке умочи у воду и викала: „И
ја хоћу да окушам свежу воду! Сећаш ли се како
су нам руке биле хладне и влажне, када смо их пр-
ви пут пружили једно другом? Тада смо хватали
рибе, сада ћемо и сами постати рибе, и то две лепе,
велике!“ „Буди мирна, мали ђаволе!“ рече Сали, ко-
ји је муке видео да се одржи између драгане која
је лудовала и таласа који су га вукли, „иначе ће ме
вода однети!“ Он подиже своје бреме на брод и
пребаци се за њим; подиже њу на високо наслагани,
мекн и миришљави товар и вину се и сам горе, и
када су седели горе, брод полако пође ка средини
реке, а затим поче да плови ка долини, окрећући се
полако.

Река је текла час кроз високе мрачне шуме, ко-
је су се готово свијале над њом, час кроз отворена
поља; час је протицала поред мирних села, час крај
усамљених колиба; ту се разлила у тихе воде које
су личиле на мирно језеро, тако да је брод готово
застао, тамо је плаховито засецала стене и брзо
остављала за собом обале потонуле у дубок сан; а
када је јутарња румен почела да се диже, истовре-
мено помоли се и неки град са кулама из сребрнка-
стосиве реке. Месец на заласку, црвен као злато,
бацио је сјајну пругу на реку и по тој прузи прила-
зио је брод пловећи полако. Када се приближио
граду, у хладно јесење јутро, склизнуле су две бле-

де прилике, чврсто загрљене, са тамних маса доле у ледене таласе.

После неког времена брод се, неоштећен, закачи за један мост и ту застаде. Када су доцније, испод града, нашли лешеве и утврдили њихово порекло, писало је по новинама како су двоје младих, деца сасвим сиромашних, пропалих породица, које су живе у непомирљивом непријатељству, потражили смрт у води, пошто су цело једно после подне бурно играли и забављали се на црквеној слави. Овај догађај вероватно се може довести у везу са једним бродом натовареним сеном из те околине, који је без бродара приспео у град, па се претпоставља да су млади људи придигли брод, да би на њему одржали своју очајну и од Бога проклету свадбу, што је опет доказ разврата и подивљалих страсти које узимају све више маха.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Готфрид Келер (1819—1890) један је од најпознатијих швајцарских књижевника. Учио је сликарство у Минхену, али га је убрзо напустио и прешао на универзитет у Хајделбергу. Затим је ступио у државну службу у кантону Цирих и узимао видног учешћа у политичком животу Швајцарске, у првом реду свог родног кантона. Љубав према родном крају провејава нарочито кроз његово дело „Мартин Зеланд“. Његов спев „Ти ме зовеш, отаџбино!“ постао је национална песма Швајцараца.

Своје прво значајно дело, „Зелени Хајнрих“, мешавину аутобиографског и пустоловног романа, издао је 1855, а двадесетак година доцније (1879) пре-
радио.

Са нарочитом љубављу обрађивао је ликове сељака. Збирка „Људи у Селдвилу“ (1856) садржи и трагичну љубавну причу „Сеоски Ромео и Јулија“, коју овде доносимо. За Келерову књижевну делатност значајне су још збирке: „Седам легенди“ (1872) и „Циришке новеле“ (1878). После његове смрти објављена су његова писма и дневници.

Дела Готфрида Келера одликују се продуховљеним реализмом и ведрим, сувереним хумором, под којим се крије топло саосећање и разумевање за људске слабости.

Б И С Е Р И
ИЗ СВЕТСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Прво коло

1. **Жртва**, новела од Рудолфа Г. Биндинга. Превела с немачког Вера Стојић.
2. **Хелга**, приповетка од Селме Лагерлеф. Превео Предраг Милојевић.
3. **Жетва**, приповетка од Стијна Стревелса. Превео М. Младеновић.
4. **Непозната госпођица**. Десет анегдота од Вилхелма Шефера. Превео с немачког Драгослав Илић.
5. **Кућа слепаца**, приповетка од Гунара Гунарсона. Превео Драгослав Илић.
6. **Cavalleria Rusticana**, три новеле од Ђовани Верге. Превео с италијанског А. Б. Херенда.
7. **Весело момче**, приповетка од Бјерн-стерне Бјернсона. Превела с немачког Вера Стојић.
8. **Календарске приче** од Карла Хајнриха Вагерла. Превео с немачког Драгослав Илић.
9. **Могенс**, новела од Ј. П. Јакобзена. Превео Ц. Поповић.
10. **Уметник**, новела од Јозефа Понтена. Превео Драгослав Илић.

Свака свеска засебно стаје дин. 40.—

Цела серија 350.— динара.

Б И С Е Р И
ИЗ СВЕТСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Друго коло — у припреми и штампи

11. **Случајеви доктора Биргера**, новела од Ханса Каросе. Превела с немачког Вера Стојић.
12. **Црна марама**, новеле од Луиђи Пирандела. Превео с италијанског А. Б. Херенда.
13. **Пуцањ са предикаонице**, новела од К. Ф. Мајера. Превео с немачког Драгослав Илић.
14. **Писма младом песнику** од Рајнер-Марија Рилке-а. Превела с немачког Вера Стојић.
15. **Робови љубави**, новеле од Кнут Хамсуна. Превео Предраг Милојевић.
16. **Отмица**, хумористичке новеле од Паула Ернста. Превела с немачког Вера Стојић.
17. **Легенде времена** од Рудолфа Г. Биндинга. Превела с немачког Вера Стојић.
18. **Сеоски Ромео и Јулија**, новела од Готфрида Келера. Превела Вера Стојић.
19. **Бела душа**, новеле од Аде Негри. Превела с италијанског Милица Матејић.
20. **Благо господина Арна**, новела од Селме Лагерлеф. Превео М. Младеновић.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДИЉЕ ДОМАНОВИЋ"

30 СР 821.112.2

КЕЛЕР Г.

Сеоски Ромео и Јулија

ЛЕСКОВАЦ

000030625

COBISS